

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

Факультет філології й журналістики імені Михайла Стельмаха

Кафедра української мови

ДИПЛОМНА РОБОТА

**на тему: «ЛІНГВАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВІННИЦЬКИХ
ДРУКОВАНИХ ЗМІ (НА МАТЕРІАЛІ ГАЗЕТИ «ПОДІЛЬСЬКА
ЗОРЯ»)»**

здобувача ступеня вищої освіти магістра
галузі знань 03 Гуманітарні науки
спеціальності 35.01 Філологія.
Українська мова і література
денної форми навчання
Кравець Вікторії Богданівни

Використання чужих ідей,
результатів і текстів мають
покликання на відповідне
джерело

Науковий керівник: кандидат філологічних
наук, доцент

Прокопчик Людмила Володимирівна

(підпис)

(ініціали, прізвище)

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____

(підпис)

(ініціали, прізвище)

Члени комісії _____

(підпис)

(ініціали, прізвище)

(підпис)

(ініціали, прізвище)

(підпис)

(ініціали, прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3-5
 РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ГАЗЕТНОГО ДИСКУРСУ	
1.1. Дискурс як когнітивно-комунікативна одиниця.....	6-8
1.1.1. Газетний дискурс як об’єкт дослідження.....	8-11
1.1.2. Структура і функції газетного дискурсу.....	11-15
1.2. Норми української мови як основа розуміння та визначення помилок.....	15-16
1.2.1. Поняття «норма», «мовна норма», «літературна норма».....	16-22
1.2.2. Типологія анормативів.....	22-51
1.2.3. Причини виникнення анормативів.....	51-54
Висновки до 1 розділу.....	55-56
 РОЗДІЛ ІІ. ТИПОЛОГІЯ МОВНИХ ПОМИЛОК У РЕГІОНАЛЬНІЙ ГАЗЕТІ «ПОДІЛЬСЬКА ЗОРЯ»	
2.1. Орфографічні анормативи.....	57-60
2.2. Лексико-фразеологічні анормативи.....	60-62
2.3. Морфологічні анормативи.....	62-65
2.4. Синтаксичні анормативи.....	65-67
Висновки до 2 розділу.....	68-69
ВИСНОВКИ.....	70-72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73-80

ВСТУП

В останні десятиріччя в лінгвістиці спостерігаємо поживлення інтересу до проблем мовної культури в галузі реклами, що, зі свого боку, пов'язано зі зниженням рівня якості рекламних текстів, що повсякчас спостерігаємо на сторінках газет і рекламних видань, на афішах та проспектах. Саме тому дослідженню цієї проблеми присвячена велика кількість мовознавчих праць таких науковців, як Т.Бондаренко, А.Капелюшний, З. Партико та інших.

Мова сучасної української реклами є багатим джерелом для дослідження новітніх тенденцій у розвитку сучасної літературної мови. Одним із найпомітніших процесів, що відбуваються в ній сьогодні, є процес активного поповнення лексики, розширення меж сполучуваності слів, запозичення й копіювання російськомовних норм і слів. Лексика, як складник мовної системи, тісно пов'язана із суспільно-історичним розвитком народу. Як відомо, українська мова впродовж багатьох століть перебувала під впливом іноземних мов і культур, була фактично під заборонаю, її автентичність ставилия під сумнів. Зрозуміло, що приниження і водночас насадження спорідненої російської мови не могло не позначитися на усному та писемному мовленні її носіїв. Саме за таких умов і з'явилося явище суржику, яке стало значно помітнішим також у зв'язку із широким запровадженням української мови у сферу обслуговування. В українськомовних текстах реклами, в оголошеннях, назвах товарів, магазинних цінниках простежуємо значну кількість слів, запозичених із російської мови (росіянізмів).

Актуальність теми дослідження зумовлюється бурхливим розвитком газетної справи в сучасному суспільстві, яке ставить перед дослідниками важливу проблему- правильність поданого в друкованих текстах матеріалу. Правильність як в аспекті значення, змісту, так і з погляду нормативного відображення (кодування) того чи того знака, що сприяє легкому сприйняттю газети реципієнтом.

Мета роботи — проаналізувати найпоширеніші помилки в газеті «Подільська зоря»; визначити частотність різнотипних помилок, з'ясувати помилконебезпечні місця.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- описати й проаналізувати аспекти вивчення феномена помилки;
- опрацювати термінологічний апарат, визначити мінімальний набір термінолексем, потрібних для дослідження мовних помилок у журналістських матеріалах;
- з'ясувати лінгвістичну сутність таких понять, як «норма», «мовна норма», «літературна норма».

Об'єктом дослідження є мовні одиниці, що засвідчують порушення норм сучасної української літературної мови. Вибір об'єкта дослідження мотивується потребою вдосконалення процесу редагування, підвищення рівня мовної грамотності сучасних друкованих ЗМІ.

Предмет дослідження становлять типові помилки, особливості сприймання й нормативного відтворення тексту.

Методи дослідження. Специфікою теми зумовлено комплексний підхід до вибору методів дослідження: лінгвістичного опису мовних фактів із залученням прийомів структурно-семантичного та трансформаційного аналізу; зіставного методу і методу компонентного аналізу.

Джерельна база дослідження. Для розв'язання поставлених у роботі завдань добирався фактичний матеріал шляхом суцільного лінгвообстеження регіональної газети «Подільська зоря». Вибір джерела дослідження мотивується більшою ймовірністю об'єктивного відображення в ньому рівня грамотності сучасних друкованих ЗМІ, що активно створюються у вінницькому регіоні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їхнього багатоаспектного використання в практиці редагування журналістських матеріалів, під час укладання довідників і порадників для працівників засобів масової інформації та підготовки підручників і посібників з культури української мови.

Публікації. Основні положення магістерської роботи викладено у 2 публікаціях у міжнародних виданнях, 1 стаття – у Міжнародній мовно-практичній конференції «Сучасні філологічні дослідження: поєднання інноваційних і традиційних підходів», 2 публікація -- у Міжнародній мультдисциплінарній конференції «Ключові питання освіти та науки: перспективи розвитку для України та Польщі»

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО -МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

ВИВЧЕННЯ ГАЗЕТНОГО ДИСКУРСУ

1.1. Дискурс як когнітивно-комунікативна одиниця

Оскільки сучасна мовознавча наука спрямована на вивчення специфіки й розробки системи загальної теорії комунікації, однією з найважливіших категорій якої є дискурс, як об'єднувальна ланка для комунікативної лінгвістики, лінгвофілософії, риторики, семіотики, журналістики, то актуальним видається вивчення етимології та семантики терміна “дискурс”.

Категорія “дискурс”, одна з основних у комунікативній лінгвістиці та сучасних соціальних науках, як і будь-яке широковживане поняття, допускає не лише варіанти вимови, але і велику кількість наукової інтерпретації.

Поняття дискурсу тлумачать по-різному: як когнітивний процес, пов'язаний із формуванням мовленнєвої поведінки; як послідовність взаємопов'язаних висловлювань, об'єднаних спільністю цільового завдання; як засіб бесіди та мислення; як мовленнєве утворення, одиниця вищого, ніж речення, рівня; як форма мовленнєвого спілкування, яка передбачає зв'язок між мовцем та адресатом у конкретній комунікативній, соціальній та прагматичній ситуаціях; його визначають через текст або текст через нього [2].

Історія дослідження дискурсу наукою розпочалася в 20-х роках ХХ століття, коли Лев Володимирович Щерба вжив термін “складне синтаксичне ціле”, описуючи єдине комплексне висловлювання, що поєднує в собі різні види синтаксичного зв'язку між компонентами [5]. У 50-х роках ХХ століття поняття “дискурс” почали вживати як термін лінгвістики.

Дослідження в галузі дискурсу заповнили лінгвістику сьогодення, однак, як влучно зазначила О. Кубрякова, широке розповсюдження самого терміна «дискурс» зовсім не означає, що за ним вже закріплений зміст, який можна було б уважати загальноновживаним [Кубрякова 2005, 23]. У

дискурсології, в сучасній теорії комунікації знаходимо багато наукових праць, дисертацій, статей про неоднозначну природу дискурсу, його структуру, прагматичні параметри та функційність, зв'язок з національно-культурною традицією, соціумом. Предметом мовознавчих студій стають різні типи дискурсів (діалогічний, монологічний, наративний, емоційний, правовий, журналістський), які вирізняються сферою використання, ситуативною вмотивованістю, неоднаковими можливостями репрезентувати концептуальний простір людини-мовця. Окреслена проблематика особливо жваво розробляється в зарубіжній (Т. ван Дейк, М. Бахтін, А. Вежбицька, О. Кубрякова, Н. Арутюнова, Й. Стернін, Г. Солганик, В. Григор'єва) та українській лінгвістиці (Ф. Бацевич, І. Шевченко, О. Селіванова, С. Єрмоленко, Т. Радзієвська, К. Серажим, Н. Литвиненко, С. Кость, С. Кремзикова та ін.).

На сьогодні немає одного загальноприйнятого визначення терміна “дискурс”. Сфера вживання цієї термінологічної одиниці дуже широка: лінгвістика, теорія комунікації, семіотика, логіка, філософія, а також психолінгвістика, соціолінгвістика.

Дискурс (з лат. *discursus* - міркувати) – предмет вивчення комунікативної лінгвістики. Як термін він був уведений у науковий обіг німецьким філософом Юргеном Хабермасом як форма комунікації, що стали проблематичними, стають проблемами обговорення [9].

Т. Ван Дейк визначає “дискурс “ як комунікативну подію, яка відбувається між тим, хто говорить та тим, хто слухає у певному часовому, просторовому та іншому контексті [3]. Ця комунікативна дія може відбуватись як в усній, так і в письмовій формі. Типовими прикладами можуть бути розмова з другом, діалог між лікарем та пацієнтом, читання газети.

Аналізуючи дискурс, виділяють такі його аспекти: мовленнєвий та комунікативний, а також його дискурсивність.

Мовленнєвий аспект дискурсу регулюється правилами міжфразового синтаксису, та узгодженням часів, котрі допускаючи варіювання, відносно жорстко обумовлені особливостями граматичної будови конкретної мови, характером дискурсивної залежності того чи іншого елемента і канонами побудови певного типу тексту.

Комунікативний дискурс – текст, що містить взаємозалежні роздуми кількох суб'єктів. Дискурсивність полягає в логічно обумовленій думці, тобто в переході від одного твердження до іншого, що прослідковується у мисленні за допомогою логічних правил, що має за мету послідовне і систематичне розгортання думки.

Дискурс – тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву (усну, писемну, паралігвальну), відбувається у межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями і тактиками учасників; синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних) чинників, які визначаються конкретним колом “форм життя”, залежних від тематики спілкування, має своїм результатом формування різноманітних мовленнєвих жанрів [1].

Отже, дискурс можна вважати одночасно живим процесом спілкування і найзагальнішою категорією міжособистісної інтеракції. Під дискурсом розуміємо зв'язний текст, утворений унаслідок мовленнєвої діяльності представників певної лінгвокультурної спільноти, який відбувається в межах конкретного каналу спілкування і має різні форми вияву.

1.1.1. Газетний дискурс як об'єкт дослідження

Дискурс задає ті семіотичні характеристики мовлення, які допомагають формувати тексти. Дискурс як одиниця становить поєднання вимог мовних і соціальних. Дискурс відповідає нормам мовної ситуації, комунікативної ситуації та соціальної ситуації. Згадаймо, той самий зміст ми оформлюємо по-різному, коли звертаємося, приміром, до дитини, до свого друга, до свого підлеглого чи до свого начальника. Усе це мова в дії, у реальному використанні.

Газетний дискурс характеризується розривом у просторі й часі автора та читача. Тому, на відміну від звичайної комунікації, газетний текст стає розлогішим, він має викласти все до кінця, не спираючися на можливі запитання читача, бо їх фізично не може бути. Газетний дискурс є публічним тому внормованість його є дуже великою. І тут, на відміну від теле- чи радіодискурсу, непідготовленість, невимушеність або неофіційність мовлення є можливою лише як виняток. Газетний текст перебуває в стихії писемної мови, й це відбирає в мовному арсеналі відповідні писемні конструкції. Це дискурс, де велика увага приділяється не лише змісту, а й формі його викладу. Усе це відбувається тому, що є можливість розтягнути в часі процес підготовки мовлення, ще раз прочитати написане, виправити, використати словники, як результат, у випадку газетного слова маємо розширений словниковий запас. У побутовому спілкуванні цього бути не може. Там діє протилежна тенденція на скорочення мовного запасу. У газеті ми маємо понад 20 тисяч слів, у побутовому спілкуванні – 2–3 тис. слів.

Для газетного дискурсу характерна колективна праця – стаття автора весь час коригується щодо змісту, так і щодо форми, тому, здебільшого індивідуальні особливості мови автора нівелюються. І газетна мова стає суворішою, ніж, приміром, мова художньої літератури.

Газетний дискурс базується на двох головних моделях подачі змісту: фактична модель, де головним стає виклад факту й лише факту, і модель авторська, де факт служить лише приводом для викладу авторського погляду на подію. Західна масова комунікація на перше місце ставить фактичну модель, вітчизняна – авторську.

Дослідження газетної мови показали деяку невідповідність між словами автора та знанням цих слів читачами, котрі практично не можуть правильно визначити велику кількість, приміром, слів іноземного походження, які дуже активно використовуються в газетному дискурсі. Звідси може впливати те, що читач частково не розуміє мови газетного викладу, тому вона потребує принципового спрощення.

Велика невідповідність існує також між інтересами читача та інтересами тих соціальних інституцій, які стоять за газетою. Офіційні матеріали, які цікавлять інституції суспільства, можуть не викликати інтерес у читачів, котрих, приміром, може зацікавити спортивна або гумористична сторінка. Тому читачі реально не читають великої кількості газетних матеріалів, відмовляючись звертатися до них після прочитання заголовку.

Газетний дискурс, як й інші засоби масової комунікації, – це небезпечний механізм, який дозволяє маніпулювати людською свідомістю. Наприклад, дослідники виокремили таке явище, як «спіраль мовчання». Вона має місце, коли масова комунікація надає слово вузькому колу людей, видаючи їх за більшість населення. Відповідно всі інші, відчуваючи тиск мас-медіа, вважають свою думку неправильною й стають ще мовчазнішими.

Газетний дискурс містить собі цікавий кумулятивний ефект, бо сприйняття цього дискурсу відбувається одночасно у великій кількості, але в різних місцях. Читач газети (або глядач телебачення, або слухач радіо) психологічно відчуває таке одночасне «паралельне» сприйняття інформації. Тому держава, особливо тоталітарна, намагається взяти під суворий контроль масову комунікацію.

Газета перебуває під тиском зменшення часового розриву між ситуацією дійсності, написанням інформації та її сприйняттям читачем. Такий нульовий проміжок часу досягнуто сьогодні лише в прямому ефірі радіо- й теледискурсів. Тому щоденна й тижнева газети починають справу з різною інформацією. Часопис узагалі віддає перевагу аналітичним матеріалам. Є ще один цікавий результат, до якого привела щоденна подача інформації. Коли її не було, коли газети на початку свого створення виходили вкрай рідко, вони були заповнені розповідями очевидців про міфічні ситуації типу існування єдинорогів. Щоденне подання інформації зробило зміну моделі світу поступовою. Таку зміну, як нам здається, уже набагато важче змістифікувати, для цього потрібна довга й досить кропітка робота. До того ж збільшення кількості матеріалів створило потребу в

інформації з багатьох джерел. Отже, категорія часу поступово привела до зміни змісту газетного дискурсу. Така «мозаїчна» подача інформації, яка характерна для масової комунікації, має й негативний відтінок. Єдина модель світу розפורшилася на десятки й сотні окремих автономних картинок, і читачеві тепер важче самому об'єднати їх в єдине бачення світу. Тому він має покладатися не тільки на факти, але й на інтерпретації, що їх надає йому масова комунікація. А це знову може призводити до маніпуляції людською свідомістю.

Через свою писемну орієнтацію та можливість більш довготривалого використання газетний дискурс є більш офіційним для урядів і парламентів, натомість для телебачення та радіо залишається роль дискусійної трибуни. Умовні знаки запитання або окличні знаки більше властиві теледискурсу. Це пов'язано ще й з тим, що телебачення надає можливість одразу відповісти на виступ. Газета може надати для цього лише наступне число. Отже, газета являє собою більш дискурс, це призводить до більш прискіпливого ставлення до неї як з боку автора, так і з боку читача, причому в особі й того й іншого часто може виступати влада. У крайніх випадках тексти газет стають суворішими й не можуть допустити на свої сторінки дискусійні, з погляду влади, питання. Тому ця проблема знімається існуванням газет різних поглядів. Такий поліінформативний потік надає можливість уникнути єдиного, тоталітарного погляду на світ. А читач може сам обирати свій тип дискурсу, свою газету.

1.1.2. Структура і функції газетного дискурсу

Газетний дискурс обов'язково передбачає наявність двох комунікантів – автора і реципієнта. Такий дискурс містить прагматичну настанову, що найпоказовіше відображає реалізацію найважливішої комунікативної функції мови.

Термін «дискурс», як він розуміється в сучасній лінгвістиці, близький за змістом до поняття «текст», однак підкреслює динамічний, що розгортається у часі, характер мовного спілкування; на противагу цьому,

текст вважається переважно як статичний об'єкт, результат мовної діяльності. Іноді «дискурс» розуміється як такий, що містить одночасно два компоненти: динамічний процес мовної діяльності, вписаної в її соціальний контекст та її результат (тобто текст); саме таке розуміння цього питання є кращим. Іноді трапляються спроби замінити поняття дискурсу словосполученням «зв'язний текст», але це не дуже вдало, тому що будь-який нормальний текст є зв'язним.

Описати газетний дискурс із погляду культури мови – значить насамперед визначити умови успішності цього дискурсу, що розкривається в термінах ефективності, оптимальності й нормативності. Унаслідок складності й варіативності об'єкта (дискурсу), а також різноманіття параметрів, що можуть бути представлені на «шкалі успішності», де можемо розглянути лише деякі явища, переважно пов'язані з проблемами інформаційного простору газети, сфери суб'єкта і нормативної регуляції дискурсу.

Газетний дискурс можна охарактеризувати за допомогою набору властивих йому постійних і факультативних ознак. Постійні ознаки дозволяють представити його як письмовий, дистантний з індивідуально-колективним суб'єктом і розосередженим масовим адресатом. Серед факультативних найважливішою є ознака персуазивності (атональності). Мова тут йде не про персуазивності як константну ознаку будь-якого мовного акту, ілюкотивна сила якого так чи інакше робить його спрямованим на перлюкотивний ефект зміни знань, думок або поведження адресата (під останнім мається на увазі ініціація, корекція або припинення дій реципієнта).

Персуазивність як ознака газетного дискурсу виражається у свідомому, навмисному впливі на когнітивно-ментальну сферу читача з метою домогтися потрібного маніпуляторіві результату. Водночас загальноновизнано, що основною метою газетного дискурсу є транслювання (або ретранслювання) інформації різних типів – фактуальної, коментарійної, концептуальної, розважальної. Основу газетної інформації складають

повідомлення про факти і їхній коментар (докладно про різні погляди на інформаційну природу газети і типи переданої в ній інформації).

Звідси випливає, що найважливішою характеристикою газетного дискурсу є категорія інформаційного поля, під яким тут розуміється інформаційний континуум, що охоплює той або той простір фактів і подій реального світу і представлений цим репертуаром. Інформаційне поле – категорія аксиологічна: в ідеалі газета повинна повідомляти про всі можливі фрагменти дійсності.

Соціальна ситуація спілкування для газети досить специфічна. Газета - засіб інформації і засіб переконання. Вона розрахована на масову і до того ж дуже неоднорідну аудиторію, яку повинно утримати, змусити себе читати. Газету звичайно читають в умовах, коли зосередитися досить важко: у метро, у потязі, за сніданком, відпочиваючи після роботи, в обідню перерву, заповнюючи її тощо. Звідси необхідність так організувати газетну інформацію, щоб передати її швидко, стиснуто, повідомити основне, навіть якщо стаття не буде дочитана людиною до кінця та вплинути на його емоції.

Виклад не повинний бажати від читача попередньої підготовки, залежність від контексту повинна бути мінімальною. Водночас поряд зі звичайною, постійно повторюваною тематикою у газеті з'являється практично будь-яка тематика, що здається актуальною. Потім ці нові ситуації й аргументи теж починають повторюватися. Ця повторність, а також те, що журналіст звичайно не має часу на ретельну обробку матеріалу, ведуть до частого використання штампів. Усе це і створює своєрідність стилю газетного тексту.

Якщо розглядати газету як вид соціальної комунікації, то до її основних функцій належать інформаційна (передавання інформації), експресивна (передавання як власне смислової, та і оцінної інформації), прагматична (передавання комунікативної настанови адресанта, пов'язаної зі здійсненням впливу на отримувача повідомлення) [10: 85]. В аспекті когнітології «газетний дискурс являє собою когнітивний процес, пов'язаний

зі створенням тексту, а текст – мовний відрізок як продукт діяльності мовлення та мислення, за допомогою якого комунікатор і реципієнт вступають у певні соціальні стосунки [3: 9]. Дослідники відзначають, що «саме газетний дискурс є одним із засобів соціального регулювання і впливу на різні соціальні групи, пропонуючи той перебіг думок і той стиль життя, що цінуються саме тепер і відбивають розвиток культури» [11: 200–201], акцентуючи також на його іманентній оцінності (оцінними жанрами можна позначити такі жанри, як щоденникові записи, листи, рецензії, відгуки, рекламні тексти) Крім того, вважають, що «газетний дискурс розглядається як один з видів імперативного дискурсу, що слугує комерційним цілям, не вимагає уважного прочитання й відбиває цінності сучасної спільноти» [1]. Отже, «завдання газетного дискурсу полягає у переконанні адресата у правдивості та істинності повідомлення, відповідно до чого є утворенням, яке характеризується інформативністю, образністю, експресивно-сугестивним забарвленням, що досягається шляхом ефективного використання мовних засобів, покликаних вплинути на адресата» [4: 197]. Наголошуючи на часто маніпулятивному характері сугестогенних дискурсів, Н. Кутуза також стверджує, що це «призводить до дезорієнтації та десемантизації свідомості за допомогою різноманітних засобів та прийомів, як-от: семантична опозиція «свій»/ «чужий», звуко-ритмічна організація текстів, техніка розсіювання та ін. Створення певного емоційного ореолу, тобто апелювання до правої півкулі реципієнта, є важливою умовою для впровадження сугестивних текстів» [12: 187].

Отже, узагальнюючи погляди вчених, серед основних ознак газетного дискурсу як відзначимо його антропоцентричність і прагматичну скерованість, «оскільки такі тексти обслуговують потреби особистості й соціуму й характеризуються прагматичною загостреністю», яка, зі свого боку, «виступає тим фактором, що багато в чому визначає його специфіку» [11], 2) клішованість [11], 3) автономність, 4) зрозумілість широким колам реципієнтів, оскільки доведено, що «повідомлення завжди повинне мати

рівень зрозумілості, відповідний коефіцієнту інтелектуальності приблизно на десять пунктів нижче середнього коефіцієнта того прошарка, на який розраховано повідомлення» [13], та водночас – імпліковану інтригувальність [2], 5) оцінність, 6) імперативність та 7) наскрізну сугестивність, притаманну кожному окремому складнику газетного дискурсивного простору.

1.2. Норми української мови як основа розуміння та визначення анормативів

Спілкування – це передавання певної інформації, обмін нею між людьми. Процес спілкування являє собою різні види мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання, письмо. Форми спілкування бувають різні: полілог (групова розмова), діалог (розмова двох людей), монолог (наявність співрозмовника не обов'язкова).

Мовлення – це діяльність, пов'язана з функціонуванням мови, це спілкування засобами мови, тобто через посередництво мовних одиниць. Мова і мовлення нерозривні.

Розмежують поняття загальнонародна мова і літературна мова.

Загальнонародна мова – це сукупність слів, граматичних форм, особливостей вимови й наголошення, що їх використовують люди, для яких українська мова рідна. Загальнонародна мова охоплює діалекти, просторіччя, професійну лексику, жаргони тощо.

Вищою формою загальнонародної мови є літературна мова. Основу української національної мови складає *літературна мова* – мова книг, газет, журналів, театру, кіно, радіо і телебачення, мова державних установ і навчальних закладів.

Саме літературна мова вивчається в школах і інститутах.

Літературна мова має усну і писемну форми.

Усна мова - це мова, що вимовляється, звучить, що існує навколо нас. В усній мові важливо дотримуватися вірної інтонації і наголосу, правильно вимовляти звуки, слова і речення. Для усної мови характерні прості короткі

речення (*"Привіт! Як справи?"- "Привіт! Та нічого. Ось тільки уроків багато на завтра"*).[10].

Писемна мова пов'язана з написанням. Писемна мова оформлюється вірно і точно з точки зору *орфографії* і *пунктуації*. У писемній мові використовуються складні і ускладнені речення (*Його від'їзд був таким несподіваним, що здався мені майже нечемним*). [12: 187].

Отже, літературна мова – відшліфована форма загальнонародної мови, що постає на основі її писемної форми і в усному та писемному виявах обслуговує життя нації: державну діяльність, законодавство, науку, культуру, художню літературу, театр, засоби масової інформації. Сучасна українська літературна мова опрацьовується науковцями, письменниками та іншими діячами культури і науки.

Шанобливе та дбайливе ставлення до літературної мови є ознакою патріотизму й високої духовності.

1.2.1. Поняття «норма», «мовна норма», «літературна норма»

Основна ознака сучасної літературної української мови та, що вона є унормованою формою загальнонародної мови. Культура мови полягає в дотриманні усталених мовних норм усної та писемної літературної мови.

Що ж таке мовна норма? Поняття «мовна норма» існує вже майже століття, проте й досі трапляються розбіжності в його трактуванні, що зумовлено, на нашу думку, складністю проблеми нормативності, відсутністю єдиної ґрунтовної класифікації мовних норм.

Говорячи про норму, ми послуговуємося такими поняттями, як система мови, норма мови й літературна норма.

Мовна норма – це система обов'язкових реалізацій, прийнятих у мовленнєвій практиці суспільства на певному етапі його історичного (культурного) розвитку, або, інакше кажучи, це сукупність найбільш стійких, традиційних реалізацій елементів мовної структури, відібраних і закріплених суспільною мовною практикою, це сукупність найбільш придатних для

комунікативних цілей мовних засобів, що ним користується мовне суспільство [13, с. 7].

Оскільки лінгвальна діяльність проявляється в різних формах і на різних рівнях, то й мовні норми бувають різних видів і типів. Є норми місцевих (територіальних) та соціальних діалектів; норми різних рівнів мовної системи, тобто норми лексичні, фразеологічні, словотворчі, фонетичні (акцентологічні, орфоепічні) та граматичні (морфологічні й синтаксичні). Ці норми являють собою історично зумовлені, відносно стабільні реалізації мовної системи, що закріплені мовленнєвою практикою в ієрархічних ярусах певної мови. Є норми стильові, міжстильові та стилістичні.

Норми літературної мови (літературні норми) – це сукупність колективних реалізацій мовної системи, прийнятих суспільством на певному етапі його розвитку й усвідомлюваних ним як правильні й зразкові.

Дослідники розрізняють такі структурно-мовні типи норм:

- 1) орфоепічні норми (регулюють правильність вимови звуків і звукосполучень);
- 2) акцентуаційні норми (визначають правильний словесний наголос);
- 3) лексичні норми (розрізняють правильність значень і семантичних відтінків, закономірності лексичної сполучуваності);
- 4) словотвірні норми (регулюють вибір морфем, їхнє розташування й сполучення в складі слова);
- 5) морфологічні норми (регулюють вибір варіантів морфологічної форми слова і варіантів її поєднання з іншими словами);
- 6) синтаксичні норми (регулюють вибір варіантів побудови словосполучень і речень);
- 7) стилістичні норми (визначають доцільність використання мовно-виражальних засобів у конкретному лексичному оточенні, відповідній ситуації спілкування);
- 8) орфографічні норми (регулюють написання слів);
- 9) пунктуаційні норми (вживання розділових знаків) [13, с. 9].

Також норма, унаслідок невмотивованого порушення якої виникають помилки, є досить багатоплановим явищем, що пояснюється історичними, культурно-соціологічними та власне лінгвальними чинниками. Як категоріальне поняття норма стоїть у центрі проблематики різних досліджень. На важливості та необхідності вивчення питання норми наголошував М. Пилинський: “Як би ми не розглядали питання культури мови – у прикладному, навчально-педагогічному, виховному аспекті чи у зв’язку з мисленням і психологічними факторами, – всі вони неминуче обертаються навколо поняття норми” [77, 9]. Проблема норми та нормативності постає і як надзвичайно важливе та складне питання теорії і практики журналістики.

У лінгвістичній літературі репрезентовано численні дефініції й характеристики поняття норми, що відображають різні підходи до явища. У студіях практичного спрямування дослідники оперують термінолексемою “норма” як загальновідомою, що не потребує трактування. Аналіз праць теоретичного характеру свідчить про відсутність єдиного, загальноприйнятого визначення мовної норми. Як слушно зауважує Б. Головін, “при уважному осмисленні вживання терміна “мовна норма” у сучасних лінгвістичних текстах стає очевидною нечіткість його семантичних меж і навіть неоднозначність розуміння” [58, 16].

За браком місця немає змоги подати детальну панораму наявних у літературі дефініцій поняття норми. До того ж еволюція теоретичних поглядів східнослов’янських мовознавців на норму виразно простежена у працях Б. Шварцкопфа [80], аналіз яких свідчить, що попередні дослідження учених суттєво вплинули на становлення сучасних уявлень про питання нормативності української літературної мови.

Зауважимо, що найбільш поширеним у вітчизняному мовознавстві було визначення С. Ожегова, сформульоване ним ще в середині 50-х років ХХ століття: “Норма – це сукупність найбільш придатних (“правильних”, “кращих”) для обслуговування суспільства засобів мови, що складаються як результат добору мовних елементів ... з існуючих, наявних, утворюваних знову чи

здобутих з пасивного запасу минулого в процесі соціальної, в широкому розумінні, оцінки цих елементів” [66, 15]. Таке трактування лягло в основу подальших наукових досліджень із проблем мовної норми та нормативності.

В українському мовознавстві висвітлення питань нормалізації мови має давню і багату традицію (на цю тему див.: [52; 77; 84;] та ін.). Важливі висновки в працях лінгвістів стосуються історичної зумовленості, мінливості норми, визнання її як сукупності засобів, що складаються внаслідок відбору мовних елементів тощо.

Сучасне розуміння природи норми ґрунтується на трактуванні окресленого поняття М. Пилинським, що акумулювало в собі погляди С. Ожегова, Ж. Марузо та Ю. Бельчикова: “Норма – це реальний історично зумовлений і порівняно стабільний мовний факт, що відповідає системі мови і становить єдину можливість або найкращий для даного конкретного випадку варіант, відібраний суспільством на певному етапі його розвитку із співвідносних фактів загальнонародної (національної) мови в процесі спілкування” [12, 94].

Саме така дефініція поняття норми є найбільш прийнятною і для нашого дослідження, а тому береться за основу під час кваліфікації помилкових утворень, визначенні критеріїв виявлення помилок у журналістських матеріалах, а також у процесі подальшого розроблення класифікації ненормативних одиниць.

Усвідомивши, що норма є базовим поняттям під час кваліфікації лінгвофакту як помилки, перейдемо до аналітичного огляду різних підходів до вирішення питання про типологію норм. Саме через аналіз цієї проблеми, на нашу думку, можна з’ясувати й питання про створення конструктивної класифікації помилок.

Загальновідомою є типологія норм з урахуванням рівнів мовної ієрархії – лексичного, морфологічного, синтаксичного тощо, яка представлена в наукових працях Б. Головіна, Н. Бабич, М. Пилинського, О. Пономаріва та інших. Проте, на думку окремих фахівців, зазначена класифікація норм є зовнішньою, а не

внутрішньою, оскільки остання повинна базуватися на суттєвій для норм ознаці – “міцності норм”, “ступені обов’язковості і широті дії” [38, 57–58].

Ураховуючи це положення, Ю. Бельчиков виділяє три типи літературних норм:

1) норми, які закріплюють і визначають – як обов’язкові – структурні риси, особливості мови (регламентація таких явищ, як узгодження означення з означуваним словом, підмета з присудком, відмінок додатка при перехідному дієслові);

2) норми, які регулюють функціонування слів, фразеологічних одиниць, форм і конструкцій в літературній мові на відміну від аналогічних явищ, поширених у діалектах, у професійних або взагалі соціально обмежених сферах мови;

3) норми, які визначають і регламентують вираження смислових або емоційно-експресивних відтінків різними мовними засобами [23, 11].

Водночас дослідник висловлює гіпотезу про залежність між характером норми і характером відхилення від неї, порушуючи в такий спосіб питання про типологію відхилень від норм. Згідно з міркуваннями Ю. Бельчикова, існує три типи відхилень: 1) відхилення від норм першого типу кваліфікуються як “грубі помилки, з якими миритися не можна”; 2) відхилення від норм другого типу: “варіанти або паралельні способи висловлювання стосовно літературної мови”; 3) відхилення від норм третього типу, що є предметом вивчення практичної стилістики [23, 12 – 13].

Ця класифікація враховує ступінь обов’язковості норм і тісно пов’язана з такими поняттями, як імперативні та диспозитивні норми. Імперативні, чи строго обов’язкові (від лат. *imperativus* – владний), – це такі норми, порушення яких розцінюється як слабе володіння нормою. Такі норми не допускають варіантів, інші реалізації вважаються неправильними. Наприклад, порушення норм відмінювання, дієвідмінювання чи належності до граматичного роду. Диспозитивні, або не строго обов’язкові (від лат. *dispositus* – додатковий), норми допускають варіанти – стилістично марковані або цілком нейтральні [14].

Проблема типології норм була предметом аналізу в дослідженнях В. Іцковича, де розглядалися норми двох типів: перший тип – це ті норми, які визначаються системою мови на відміну від інших мов. Для них характерна обов'язковість і відсутність винятків. Порушення норм першого типу означає вживання одиниць, які не існують у мові і взагалі є неможливими. Норми другого типу визначаються структурою мови, вони обмежують можливості, які надає система. Порушення таких норм означає вживання конструкцій, що допускаються системою мови, проте відсутні в ній [93, 23–27].

Своєрідністю наукового підходу вирізняються міркування В. Кодухова, оскільки автор схильний вважати, що типами мовної норми є узус, літературна мова і стиль. Узус визначається як елементарна форма існування й функціонування мови, що її можна спостерігати при будь-якому спілкуванні. Літературна мова як головний тип мовної норми, на думку вченого, становить оброблену й зразкову форму етнічного колективу, якій належить центральне місце серед усіх форм існування й функціонування мови. Під стилем мови дослідник розуміє комунікативний і функціональний різновиди мовної норми.

Окремі лексикографічні праці засвідчують існування таких явищ, як потенційні норми та реалізовані. Особливо важливим, на нашу думку, є врахування потенційних норм (від лат. *potentia* – сила), під якими розуміють новоутворення на різних рівнях мови, що стають нормою, а також принципово некодифіковану сферу мовної діяльності (індивідуальні, okazionalni, створювані про всяк випадок і т. ін., але потрібні в процесі спілкування утворення). Реалізовані норми (від лат. – речовий, дійсний) бувають актуалізованими, тобто це норми сучасні, продуктивні, добре усвідомлювані й практично кодифіковані, і неактуалізованими, до яких належать архаїзми; варіанти норми, що старіють; рідко вживані варіанти; дублети [28, 51–55].

Отже, будучи складним мовно-суспільним явищем, норма та випадки відхилень від неї потребують під час створення типології не одного, а кількох принципів поділу. Як наголошувалося вище, не можна також створити і єдиної, вичерпної типології помилок – надзвичайно багатоаспектного явища, оскільки це

зумовить спотворене розуміння та невиправдане ототожнення різних форм прояву ненормативних одиниць.

1.2.2. Типологія анормативів

Одним із визначальних чинників, що впливають на якість журналістського матеріалу, є дотримання логічних норм, які забезпечують чіткість думок, їхню послідовність та переконливість. Підвищення логічної культури мовлення працівників ЗМІ на сучасному етапі є досить актуальною проблемою, оскільки на сторінках преси трапляються різноманітні логічні помилки – суперечності в судженнях, брак вагомих аргументів, недостатньо вмотивовані переходи від однієї інформації до іншої тощо.

До розгляду типових логічних помилок, що трапляються в мові газети, неодноразово зверталися такі автори, як С. Лайне, М. Фурдуй, О. Кузнецова [13]. На особливу увагу заслуговують наукові студії А. Западова [26], В. Свинцова [24], у яких дослідники визначають логічні основи редагування тексту.

З погляду дотримання логічних норм бездоганним вважають мовлення за таких умов: 1) коли сполучення одного слова з іншим є несуперечливим (одне судження правильне, друге хибне, третього не може бути); 2) якщо слова розташовуються в логічній послідовності, яка відповідає ходові думки і при якій не виникає смислових непорозумінь (унаслідок актуального членування фрази – безпомилкового виділення комунікативного центру і периферійних інформаційних опор); 3) коли не порушені смислові, структурні, інтонаційні та експресивні зв'язки у межах цілого тексту, яким передається зв'язок несуперечливих суджень [15, 107].

У традиційній логіці всі логічні помилки поділяються на неумисні та умисні. Системний аналіз софізмів, або умисних помилок, уперше був здійснений Аристотелем у трактаті “Спростування софістичних аргументів”, де проаналізовано основні типи відхилень. У Стародавній Греції працювали філософи-софісти, що займалися складанням софізмів (софізми – міркування, які містять свідомо допущену логічну помилку). Цікаво, що в основу софізмів покладено, по суті, негативний матеріал. Адже породження софізмів,

здебільшого, спричинене неправильним слововживанням, неточністю формулювання. “Розкрити софізм – це значить вказати на помилку у судженнях, за допомогою якої була створена зовнішня видимість доведення” [30, 7].

Логічна помилка характеризується специфічними рисами. Передусім – це складність фіксації, адже вона, на відміну від інших (орфографічних, пунктуаційних), найчастіше не сконцентована в одному місці, для вияву її обов’язково треба проаналізувати значно більший відрізок тексту. По-друге, логічні помилки варто відмежовувати від фактичних. Як справедливо зауважує В. Свинцов, різниця полягає в тому, що логічна помилка є “логічно хибною”, а фактична – “просто хибною”. Очевидно, має рацію В. Середа, зазначаючи, що “помилки, пов’язані із спотворенням у наших думках відношень між предметами і явищами дійсності, називаються фактичними. Помилки, пов’язані з неправильністю думки, тобто із спотворенням зв’язків між самими думками, називаються логічними” [26, 10]. Проте наявність взаємозв’язку логічних і фактичних помилок є беззаперечною. Отже, логічну помилку правомірно зафіксувати лише тоді, коли в процесі міркування між подією і фактами встановлюється зв’язок, якого насправді немає.

Вивчаючи логічні помилки, вчені також намагалися з’ясувати причини їхньої появи. З цього погляду оригінальними є міркування Н. Бабич, яка пропонує виділяти такі причини логічних помилок: 1) поєднання логічно несумісних слів (за винятком оксюморона); 2) уведення у фразу зайвих слів (плеоназмів), які структурно обтяжують фразу, будучи семантично “порожніми”; 3) підміна особової форми дієслова активного стану стилістично неправомірною формою зворотно-середнього стану або навпаки; 4) неправильна побудова однорідних рядів членів речення, коли в нього входять родові і видові поняття; 5) неправильне (архаїчне) утворення аналітичних граматичних форм: майбутнього часу, ступенів порівняння прикметників; конструкції на позначення неповноти ознаки; 6) неправильна координація між складним підметом і дієслівним присудком; 7) порушення порядку слів у простому реченні або порядку розташування компонентів складного речення; 8) недоречне вживання

дієприслівникових зворотів замість підрядних речень часу; 9) неправильне використання сполучних засобів у складних реченнях; 10) порушення смислового зв'язку (який досягається лексичним повтором, уживанням анафоричних займенників, “нанизуванням” речень) між окремими висловленнями у тексті; 11) невміння поділити текст на логічні його частини (виділення абзаців); 12) стилістичний дисонанс, що створюється недоречним вибором синтаксичних конструкцій; 13) відсутність у тексті чіткої тричленної структурної побудови або інформативна недостатність якоїсь частини [15, 108-109]. Проте в окремих пунктах, очевидно, не йдеться про причини появи аномалій, а швидше конкретизуються різновиди логічних помилок.

Норма та анорматив є складними мовно-суспільними явищами і тому потребують при створенні типології не одного, а кількох принципів поділу. У роботі розглянемо типологію мовних помилок за співвіднесеністю їх із рівнем мовної системи, що дозволило виділити такі різновиди ненормативних утворень: орфографічні помилки, лексичні, фразеологічні, морфологічні, словотвірні, синтаксичні, пунктуаційні, стилістичні, орфоепічні, акцентуаційні анормативи [10].

Словниковий склад мови надзвичайно багатий і різноманітний, він налічує сотні тисяч слів. Одинадцятитомний Словик української мови фіксує близько 135 тисяч слів. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови (Ірпінь, 2001) міститься 170.000 словникових статей. Це слугує яскравим свідченням того, що словниковий склад літературної мови перебуває в постійному русі. Відбувається своєрідна міграція лексичних одиниць: з'являються нові слова і значення, застарілі відходять у пасив. Лексика дуже чутливо реагує на тенденції розвитку суспільства. Для лексичних норм, як і для будь-яких інших норм, однією з характерних ознак є змінність. [26]

Пріоритетним напрямом змін словникового складу є неологізація.

Серед неологізмів виділяють:

- *лексичні* (новизна їхня виявляється насамперед у формі): йогурт, гамбургер, трилер;

- *семантичні* (нові значення відомих слів): легіонер – у спорті гравець, який виступає за іншу команду.

Значна кількість неологізмів зумовила створення нової галузі лексикології – неології, розділ мовознавства, який займається вивченням цього пласту лексики. [29]

Лексема як основна функціонально-структурна і семантична одиниця мови характеризується самостійністю, постійною відтворюваністю у мовленні, а також наявністю лексичного значення, тобто внутрішнього змісту. Семантика слів, їхні значеннєві відтінки ґрунтуються або на характері зв'язку відповідних назв з предметами і явищами позамовної дійсності, або на особливостях їхньої сполучуваності з іншими лексичними одиницями в складі словосполучень і речень. Для словесного оформлення і передачі будь-якої інформації потрібна максимальна точність у виборі лінгвоодиниць, оскільки значення слів є суспільно усвідомленими, а контекстне вживання та лексичні зв'язки з іншими утвореннями характеризуються усталеністю. Використання слова в невласивому значенні негативно впливає на адекватне сприймання і відтворення тексту, зумовлює формування неправильних мовних стереотипів у соціумі [28].

Результати лінгвообстеження журналістських матеріалів дозволяють підсумувати, що одним з активних лексико-семантичних процесів на сучасному рівні є значеннева модифікація окремих одиниць. На нашу думку, під семантичною модифікацією (від лат. *modificatio* – видозміна, перетворення, поява нових ознак, властивостей [26]) варто розуміти такий лексико-семантичний процес, у результаті якого слово втрачає свою концептуальність, системність, семантику і набуває властивостей, які нормативно йому не притаманні. Значеннєво модифіковані одиниці фіксуємо тоді, коли використовується слово, близьке до висловлюваного поняття, але не точне за змістом чи нехарактерне для сполучення з іншими словами у певному контексті.

Незважаючи на наявність однакового фактора, що зумовлює породження помилок, – негативної дії інтерференції, – поняття семантичної модифікації слід відрізнити від калькування. На думку Е. Ахундзянова, семантична інтерференція відбувається в основному в двох напрямках: 1) лексичного чи структурного калькування, коли запозичується форма слова і спосіб її передачі; 2) семантичного запозичення чи семантичного калькування, тобто запозичення тільки внутрішньої форми [11, 136]. Відповідно до наукових міркувань дослідника, у дисертації виділяємо інтерфедеми як теоретично можливі утворення, але не мотивовані ні номінативно, ні стилістично. З’являючись у мові внаслідок впливу російської мови, інтерфедеми не входять до лексичного складу і не вживаються з жодним із значень у будь-якій комунікативній ситуації. У другому випадку йдеться про семантично модифіковані одиниці, що, навпаки, є складовою лексики сучасної української літературної мови, але характеризуються іншою семантикою, яка суперечить загальному значенню контекстної інформації. Такі модифіковані одиниці можуть нормативно вживатися в інших семантико-синтаксичних умовах. Наприклад, у реченні *...вологість співпала...* ненормативне функціонування слова *співпадати* кваліфікуємо як інтерфедему, оскільки назване утворення скопійоване за моделлю російського слова *совпадать*, що має значення “відбуватися одночасно; виявлятися однаковим; бути схожим” [37]. Літературно-нормативними відповідниками для названої лексеми є слова *збігатися*, *сходиться*, *зійтися*. Варто зауважити, що українській мові властиві одиниці з першою частиною *спів-*, які мають однакову сему “разом”, “спільний”, “взаємний”. Значення таких складних слів мотивується семантикою обох компонентів, наприклад: *співпрацювати* – “працювати разом із кимось”. Для лексеми *співпадати** така мотивація не є можливою [24].

Прикладом семантичної модифікації може слугувати використання лексеми “задача” з ненормативним значенням “наперед визначеного, запланованого для виконання обсягу роботи, доручення, мети” [37] у такому реченні: *Головна задача преси...* Ця помилка зумовлена передусім впливом

російської мови, де семантичне поле слова “*задача*” ширше, ніж українського співзвучного відповідника, оскільки названа лексема в українській мові може вживатися лише із значенням “питання математичного характеру, що розв’язується обчисленням за визначеною умовою” [37]. Семантиці наведеного контексту відповідає нормативна лексема – *завдання*. Описана лексична помилка зумовлюється не лише лінгвальними факторами – дією інтерференції, а й позамовними – недосконалістю сучасних лексикографічних праць, де слова “*задача*” і “*завдання*” подано як абсолютні синоніми.

Семантичні зрушення в лексичній системі можуть зумовлюватися природою самої мови. Це яскраво засвідчують паронімічні зв’язки між словами, схожими за формою і відмінними за значенням. Наукова література репрезентує різні підходи до висвітлення явища паронімії (від гр. *para* – біля, коло і *опута* – ім’я). У вузькому розумінні паронімами називають близькі за звучанням слова, що мають спільний корінь, але різняться значенням. Наприклад: *механізований* – *механічний*; *прописка* – *приписка* тощо. У широкому – під паронімами розуміють різнокореневі слова, близькі за звучанням і різні за значенням. Наприклад: *розбещений* – *розпещений*; *формувати* – *формулювати* та ін. [17]. Паронімам властива супровідна ознака – належність до того ж лексико-граматичного класу слів. Отже, неоднозначне тлумачення терміна “паронім” пов’язане з різним визначенням обсягу цього явища. Оскільки в медіа-матеріалах виявлено ненормативні одиниці, які свідчать про сплутування семантики однокорневих і різнокорневих близькозвучних слів, то в роботі дотримуватимемося ширшого розуміння цього явища і вважатимемо паронімами не тільки споріднені, але й неспоріднені лексеми.

Аналіз негативного мовного матеріалу дає підстави говорити про пароніми як помилконебезпечну групу слів, оскільки ці мовні одиниці вступають у відповідні відношення на основі структурної та фонетичної подібності, яка, однак, не допускає повного або часткового збігу лексичних значень. Специфіка паронімів полягає в тому, що для них характерні різні варіанти семантичної сполучуваності з іншими лексичними одиницями, вони не можуть довільно

взаємозамінюватися у контексті. Зокрема, прикметники *економічний* і *економний* функціонують у мові як пароніми і регламентують список слів, що можуть сполучатися з ними залежно від загальної семантики контексту. Лексема *економічний* має значення “який вигідний з господарського погляду; стосується економіки, сукупності суспільно-виробничих відносин; зв’язаний з вивченням економіки” [64] і може поєднуватися з іменниками *система, криза, район, журнал* тощо. Семантика слова *економний* («який ощадливо витрачає щонебудь, дотримується економії; стриманий у виявленні чогось» [64]) унеможлиблює вищеназвані сполучення і вимагає інших лексем, наприклад: *господиня, чоловік, рухи, засіб* та ін. Звукова близькість паронімічних одиниць зумовлює ненормативне вживання їх один замість одного, як-от у реченні: *Новий економічний муючий засіб «Bref»*.

Сплутування семантики паронімів може зумовлюватися кількома чинниками. По-перше, причиною виникнення таких помилок, як уже зазначалося, є фонетична подібність паронімів. По-друге, нерозрізнення значень здебільшого виникає внаслідок того, що мовець не має чіткого уявлення про семантику одного чи обох компонентів паронімічної пари. Вірогідність нерозрізнення значень і відповідно ступінь міцності паронімічного поєднання залежать від характеру панівної спільної ознаки. По-третє, виникнення лексичної помилки може пояснюватися негативною дією інтерференційних чинників. Здебільшого, сплутування семантики можливе тоді, коли в російській мові використовується одна багатозначна лексема, а українська мова має в ресурсі кілька відповідників для кожного із значень. Семантичні зрушення у лексичній системі виразно простежуються на прикладі вживання паронімічних іменників *дільниця* і *ділянка* у невластивому їм значенні. Названі лексеми характеризуються різною, чітко окресленою семантикою, оскільки іменник *дільниця* позначає «адміністративно-територіальну або виробничу одиницю» [64, 65] і не може вживатися із значенням «окремої частини земельної площі, що використовується з певною метою; частини, поверхні, площі чого-небудь, частини фронту, галузі, сфери діяльності» [64], для передачі якого нормативно функціонує лексема

ділянка. Семантику паронімів *ділянка, дільниця* у російській мові відтворює лише одна одиниця – слово «участок», сполучуваність якого з іншими компонентами більша, ніж в українських еквівалентів. Неврахування значень різномовних слів зумовлює появу лексичних помилок, як-от: ...*біль у хворобливих дільницях*.

У друкованій продукції фіксуємо випадки недиференційованого вживання паронімічних іменників *відпуск* та *відпустка*, що веде до появи лексичної помилки, яка зумовлена впливом російської мови, де значення обох слів передає іменник «отпуск». В українській мові *відпуск* і *відпустка* не є взаємозамінними, оскільки перше слово використовується як «торговельний термін на позначення процесу видачі товарів», або як «термінолексема у галузі термічної обробки сталі для зменшення її крихкості», чи як «дозвіл піти, залишити когось» [37], а другий іменник доречний тоді, коли йдеться про «звільнення на певний час від роботи для відпочинку» [37].

Помилконебезпечними варто вважати паронімічні утворення, компонентами яких є слова іншомовного походження. Через незнання семантики запозичених лексем та через їх фонетичну подібність трапляються у журналістських матеріалах випадки неточного слововживання. Наприклад, у реченні ...*пропонуємо дивани, тафти...* (допущено лексичну помилку, оскільки структурно подібні іменники *тафта* і *тахта* не збігаються за значенням ні частково, ні повно і тому не можуть нейтралізуватися семантично.

З метою уникнення випадків неточного слововживання треба посилювати увагу до семантики використовуваних у тексті слів, особливого контролю потребують запозичені лексеми. Виникненню ненормативних одиниць, що фіксують сплутування значень компонентів паронімічного ряду, очевидно, запобігатиме врахування морфемної будови паронімів. Якщо існує фонетично подібна лексема, яка відрізняється словотворчою морфемою, редакторів слід посилити лінгвістичний контроль і перевірити семантику слова за об'єктивними джерелами, насамперед словником, та з'ясувати специфіку сполучуваності з іншими одиницями.

Науковий інтерес викликають ненормативні одиниці, що виникають у результаті сплутування значень паронімів, останній кореневий приголосний яких відрізняється від приголосного пароніма-пари, але співзвучний із суфіксом другого паронімічного компонента. Дібраний банк помилок свідчить про продуктивність ненормативної взаємозаміни *освідчуватися* і *освічуватися*. Прикладом може слугувати таке речення: *...починає у коханні освічуватися*.

Структурна подібність слів не є ознакою їх взаємозамінності, оскільки семантика і словотвірні зв'язки лексем не збігаються (пор.: *освічуватися* – «ставати видним, світлим; ставати обізнаним» [37, 682] і *освідчуватися* – «признаватися (в коханні)» [37]).

У поодиноких випадках було зафіксовано аномативи, пов'язані зі сплутуванням семантики паронімів, які відрізняються двома морфемами, – префіксом і коренем. Наприклад, у реченні *Юнак закінчив університет, тому був людиною досвідченою* ненормативна одиниця виникає внаслідок нерозрізнення префіксально-корневих паронімів *досвідчений* і *освічений*, що вступають у відповідні відношення на основі фонетичної подібності та відмінного значення: *досвідчений* – «який має досвід, великі знання в якій-небудь галузі»[37]; *освічений* – «який має освіту, засвоїв різнобічні знання» [37, 682].

Окремий різновид у складі ненормативних паронімічних одиниць становлять випадки нерозрізнення значень флективних паронімів, тобто тих, семантичне розмежування яких залежить від фонетичного вираження флексії, *...витримувати шалену навалу запитань*, де іменник *навала*, що має значення «вторгнення ворожих військ; ватага, натовп»[37], невмотивовано вжитий замість пароніма *навал*, семантика якого («нагромадження чого-небудь у великій кількості» [37]) відповідає потребам контексту.

Отже, вживання паронімів у невластивому значенні можна розглядати у зв'язку з морфемною будовою одиниць і класифікувати їх на префіксальні, кореневі, суфіксальні, префіксально-кореневі та флективні паронімічні лексеми. Структурні відмінності, точніше фонетичне вираження відповідних морфем, що виконують функцію семантичної диференціації, слугують своєрідним сигналом

про можливість виникнення помилки і про потребу застосування редактором додаткового лінгвоконтролю.

Незважаючи на зміну типу мовного регулювання після проголошення незалежності України, однією з характерних рис сучасної соціально-лінгвальної ситуації залишається українсько-російський білінгвізм, підтримуваний генетичною і структурною близькістю обох мов. Функціонування двомовності в одному етнічному середовищі викликає серйозні зрушення у мовному організмі. “У двомовних групах людей дві мовні системи вступають у контакт, впливають одна на одну, внаслідок чого з’являються контактні зумовлені відхилення від мовної норми, які називаються інтерференцією” [13,]. У науковій літературі явище міжмовної інтерференції як один із типів мовної взаємодії, що відбувається в межах і внаслідок мовного контакту, розглядається поряд із такими типами мовної взаємодії, як запозичення, калькування та асиміляція. Асиміляція зумовлює повне витіснення однієї мови іншою і відбувається, як правило, внаслідок шовіністичної політики уряду панівної нації. Щодо понять «запозичення», «калькування», «інтерференція», то у літературі немає єдиного трактування названих явищ. Зокрема, існують різні погляди мовознавців на калькування як спосіб поповнення лексичного складу мови. Одні вчені вбачають у кальках позитивні мовні одиниці, що за своєю значущістю наближаються до запозичень і несуть із собою якісно нове значення або ж модель для створення аналогічної семантики на власному мовному матеріалі. Інші дослідники водночас схильні розглядати калькування як процес, що веде до появи інтерференційних зрушень у семантиці слів та проявів граматичної інтерференції, які спричинюють нівеляцію національно-мовної своєрідності. З метою уникнення такої двозначності при класифікації мовних явищ вважаємо за доцільне розмежовувати поняття «калькування», «запозичення» та «інтерференції». Нам імпонує думка Л. Лазаренко [14], згідно з якою диференційний підхід ґрунтується на різних мотивах і механізмах утворення названих лінгвофактів, а також на відмінних наслідках усіх типів мовної взаємодії. Так, власне запозичення нормативно функціонують у мові взагалі і в журналістських

матеріалах зокрема як засвоєні іншомовні одиниці з близьким до оригіналу звуковим і структурним оформленням. Звукова оболонка запозиченого слова може відповідати або фонетико-вимовним нормам мови-джерела, або передавати графічну форму запозиченого слова і на цій основі його вимову. Запозичення становлять позитивний тип мовної взаємодії, однак при редагуванні інформаційної продукції слід пам'ятати про доцільність уживання таких одиниць. Використання іншомовної лексеми вважається вмотивованим, якщо її введення у текст сприяє уникненню повторів, заміні багатослівного найменування однослівним чи закріпленню за своїм і чужим словом різних семантичних відтінків тощо.

Під калькою розуміємо нову лексему, створену питомими мовними засобами за зразком іншої мови [14]. При калькуванні копіюється структура чи внутрішня форма з адаптованим перекладом її компонентів. Як засіб номінації калькування доцільне тоді, коли для певного поняття, явища немає назви у рідній мові. Наприклад: укр. *недолік* є калькою рос. *недочёт*, *займенник* – калькою лат. *pronomen* [26]

На відміну від запозичення і калькування, що розглядаються нами як нормативні мовні елементи, інтерференцію (від лат. *inter* – між, взаємно і *ferens* (*ferentis*) – той, що несе, переносить; мимовільне перенесення, накладання ознак однієї мови на іншу в практиці двомовної людини [78, 70]) пов'язуємо з негативним аспектом мовної взаємодії, оскільки наслідком цього процесу є відхилення від норми. “Конкретним мовним виявом інтерференції є інтерферема [28]” – лінгвоодинаця, утворена шляхом буквального перекладу з урахуванням фонетико-вимовних норм мови, що зазнає впливу. Не мотивовані номінативно, інтерферени не стають фактом мови, оскільки функціонують як паралельні, але не синонімічні до наявних засоби словесного вираження. Інтерферени є небезпечним денаціоналізуючим явищем, тому що витісняють з ужитку питомі мовні одиниці. Наприклад, при нормативному функціонуванні іменника *вимкнення* у журналістських матеріалах фіксуємо випадки використання слова *...з часу відключення світлофорів ...*, що кваліфікується нами як інтерферема,

оскільки виникає внаслідок запозичення російської лексеми “*отключение*” та адаптування її до структурно-фонетичних законів української мови. [23]

За основу класифікації інтерферем беремо структурний принцип і розрізняємо дві групи ненормативних одиниць.

До першої групи належать одиничні лексеми-інтерферери, які у свою чергу поділяються на дві підгрупи: а) ті, що відрізняються фонетичними елементами; б) відмінні за структурними і фонетичними особливостями. Репрезентантом першої підгрупи може бути ненормативна лексема *поскільки*, вилучена з речення *Поскільки міська рада ще раніше заключала договір*. Наведена інтерферема виникає внаслідок перенесення експонента російського сполучника “*поскольку*” і супроводжується зміною фонемного складу відповідно до орфоепічних норм української мови. Утворення лексеми *поскільки* не мотивується з погляду номінації, бо у підрядних реченнях причини із значенням “тому що” нормативно функціонує власне український сполучник *оскільки*. [26]

Наведемо приклад інтерферем, відмінних структурними і фонетичними особливостями. Так, зафіксована в реченні *Для учбового процесу експедиції дуже потрібні* ненормативна одиниця співвідноситься з російським прикметником «*учебный*». Словотвірна модель інтерферери *учбовий* відповідає моделі, за якою творяться інші слова в українській мові: *основа іменника + суфікс -ов-*. Проте в лексико-семантичній системі не існує іменників «*учоба, учба*» від яких міг би бути утворений прикметник. Сучасні лексикографічні праці ще й досі містять окремі одиниці, що виникли внаслідок штучного наслідування російської мови. Серед численних інтерферем, унесених до словників, натрапляємо і на прикметник *учбовий*, що подається як абсолютний синонім до слова *навчальний* [37]. На нашу думку, подана вище мотивація дозволяє вважати нормативним лише прикметник *навчальний*, функціонування якого не суперечить структурним можливостям мови. Прикметник *учбовий* наявний і в ненормативній аббревіатурі *вуз* та похідних утвореннях (наприклад *вузівський*), які характеризуються значною повторюваністю у медіа-матеріалах. Продуктивна інтерферема аббревіатурного типу витіснила з ужитку українські еквіваленти – *внз, виш, взо*.

Тому нині треба усувати з текстів названу інтерферему, натомість повертати до активного використання питомі одиниці.

Ще одну групу утворень інтерферентного характеру становлять ненормативні поєднання кількох слів. Причому як інтерферема кваліфікується сполучення загалом, оскільки кожен із компонентів може нормативно функціонувати у мові самостійно. Наприклад, у реченні *Автор захотів залишитись невідомим, так як у книзі говорилося про те, що...*) виділені одиниці є інтерферою, що виникає в результаті буквального перекладу російського сполучення «так как». Українська мовна система не має у своєму ресурсі причинового сполучника *так як*, хоч елементи названого поєднання можуть існувати самостійно: *так* у статусі прислівника, частки чи сполучника, *як* у ролі іменника та омонімічних йому прислівника, сполучника або частки [37]. Поява утворення *так як* зумовлюється лише впливом російської мови і не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові є інші сполучні засоби причини: *бо, тому що, через те що* та інші.

В українській лексико-семантичній системі прийменниково-відмінковій конструкції *на протязі* не властиве значення часу. Використовується вона лише тоді, коли йдеться про різкий струмінь повітря, що проходить у приміщенні (*стояти на протязі* – рос. відповідник *стоять на сквозняке*). Буквальний переклад сполучення «*на протяженни*», неврахування семантичних особливостей зазначених конструкцій в обох мовах, недосконалість словникових статей в окремих лексикографічних працях сприяють виникненню інтерфеми у реченні *На протязі* третього тижня...*, що потребує редакторської правки, оскільки темпоральне значення в українській мові відтворюють прислівники *протягом, упродовж*. Отже, лексичній нормі відповідатиме конструкція *протягом (упродовж) третього тижня*

В умовах постійного контактного білінгвізму виникають одиниці, на утворенні яких різною мірою позначається дія інтерференційних чинників. Відповідно такі мовні елементи піддаються різному ступеневі адаптації до законів української мови. Найбільшій адаптації до граматичних чи словотворчих

особливостей зазнають кальки, що з'являються внаслідок запозичення внутрішнього плану нового слова та його моделі для реалізації на власному мовному ґрунті. Оскільки кваліфікація кальок у мовознавчій літературі неоднозначна, то ненормативні одиниці, що виникають шляхом копіювання структурних, фонетичних особливостей лексеми і через неврахування наявності питомого слова, номінуються у роботі інтерферемами. Найменша адаптація до законів української мови характерна для суржикових утворень, якими є російські елементи, що вживаються в обрамленні української граматичної системи та на тлі українських фонетичних норм і являють собою гібридні форми [53]. Ці субстрати – наслідок змішування мовних систем у свідомості білінгва, чи так званої суперінтерференції, що в українському соціумі номінується суржигом. Фактично гібридні одиниці повністю відтворюють російську вимову, тобто виникають у результаті транскрибування російської лексеми. Причому запозичений елемент може зазнавати лише мінімальних змін на фонетичному рівні.

Часткове пристосування до системного потенціалу мови властиве росіянізмам. В окремих наукових розвідках [78] поряд із терміном росіянізм як синонімічний еквівалент уживається лексема «русизм». На нашу думку, названі поняття потрібно розмежовувати і вбачати у русизмах, за аналогією до інших лексичних запозичень (старослов'янських, полонізмів, тюркізмів та ін.), позитивну лінгвооддиницю, виникнення якої зумовлюється дією мовних контактів. Русизми – це засвоєння з російської мови, які належать до найпізніших слов'янських запозичень і підпорядковуються внутрішнім закономірностям української мови. Такі елементи засвоюються у мові-запозичувачі здебільшого шляхом калькування; копіюються, як правило, суспільно-політичні терміни, лексеми на позначення соціально-економічних явищ, предметів виробництва та інших реалій (наприклад, *відмінник*, *гучномовець*, *колгосп* тощо). Через посередництво російської мови українська запозичує іншомовні терміни, назви реалій та осіб (як-от: *диктатура*, *аналіз*, *патент*) [98].

Морфологічні помилки – це такі ненормативні утворення, що не

відповідають формальному вираженню хоча б однієї з граматичних категорій роду, числа, відмінка, ступеня порівняння, особи, часу, способу, стану, виду. Залежно від частиномовної належності ненормативної одиниці є кілька різновидів морфологічних помилок, які ґрунтуються на розрізненні частин мови, з якими пов'язана конкретна помилка. При цьому аномативи на рівні службових частин мови не належать до групи морфологічних помилок, оскільки службовим словам не властиві граматичні категорії, порушення яких могло б спричинити появу морфологічних помилок.

Різновиди таких помилок:

- аномативи в межах лексико-граматичного класу іменників;
- у системі прикметника; ненормативні утворення форм числівника;
- відхилення від морфологічних норм у межах лексико-граматичного класу займенників;
- помилки в системі дієслів;
- помилки в системі прислівників [5, с. 4].

Сильні норми – це норми, які не викликають сумнівів щодо уживання тих чи тих форм. Наприклад, не викликає проблем форма орудного відмінка однини іменників I відміни твердої групи: *хатою, дорогою, ногою* тощо. Однак ті самі форми для іменників мішаної групи викликають труднощі: як правильно- *площею чи площею, межею чи межою*? Адже в усному мовленні таке сплутання трапляється, і, на жаль, часто. Форми, які піддаються розхитуванню, називаються *слабкими*.

Труднощі викликають форми, родового відмінка однини іменників II відміни чоловічого роду (*терміна – терміну, папера – паперу*); форма давального відмінка іменників II відміни (*Івану чи Іванові*); форма орудного відмінка іменників II відміни на –р (*лікарем, командиром, ювіляром, піснярем*); форми називного і родового відмінків множини (*вуса – вуси, хліба – хліби*).[73]

Помилки у виборі форми роду незмінюваних іменників. Поява таких мовних одиниць пояснюється, на наш погляд, або незнанням морфологічних

норм української мови, що регулюють вибір роду незмінних іменників – назв істот, неістот, назв тварин та власних назв, або незнанням лексичного значення слова, оскільки більшість невідмінюваних іменників запозичено з інших мов.

Наприклад, у реченні: *...купуючи справжній кофе «Golg»* іменник іншомовного походження *кофе* за аналогією до російської мови вживається у формі чоловічого роду, а в українській мові назви неістот мають середній рід, тому конструкція потребує правки: *справжнє кофе*.

Неправильне визначення роду аббревіатур. У зв'язку з економією мовних засобів та газетної площі аббревіатури становлять один із найпродуктивніших розрядів іменників, що використовуються у мові ЗМІ. Родова форма складноскорочених слів залежить від того, який статус має аббревіатура, – змінюваної чи незмінюваної одиниці. У медіа-матеріалах зафіксовано поодинокі випадки, коли змінювана аббревіатура вживається у невластивій родовій формі. Незначна кількість помилок пояснюється тим, що при визначенні роду змінюваної аббревіатури труднощів, здебільшого, не виникає, оскільки родова форма залежить від того, якої відмінкової парадигми набуває іменник. Невраховання формальних показників роду зумовлює появу помилки у реченні *У нас загальна Інтернет...*, де вибір категорії роду, очевидно, регулювався ненормативним специфічним узгодженням з іменником-загальною назвою: *мережа* (ж. р.). [55]

Категорія числа. Серед дібраного банку помилок не виявлено ненормативних форм іменників, які мають повну парадигму числа. Помилконебезпечними утвореннями варто вважати інші семантико-граматичні розряди іменників, які об'єднують у своєму складі назви необчислювальних предметів. Допустимими вважаються відхилення від типових морфологічних характеристик іменників, що набувають у контексті спеціалізованих значень (наприклад, *вода – води, Павлики Лазаренки* тощо) [24].

Заміна однинних іменників такими, що утворюють форму множини. Прикладом функціонування ненормативних утворень можуть слугувати речення *...обладнати новітніми устаткуваннями;* де форма множини іменників, які

можуть вживатися лише в однині, не мотивується ні семантичними, ні стилістичними потребами тексту.

Ненормативне утворення форм однини від іменників, яким властива тільки форма множини. Наприклад: *...консерва «Шпроти» вважалася справжнім делікатесом*). Виділені лексеми належать до множинних іменників, тому протиставлення одиничності й множинності є неможливим.

Категорія відмінка. Порівняно з іншими типами морфологічних помилок у системі лексико-граматичного класу іменників, ненормативні утворення, які засвідчують порушення категорії відмінка, становлять численнішу групу, що пояснюється наявністю сукупності кількісно усталених і постійно відтворюваних відмінкових форм, які визначають морфологічну природу іменника. Конкретне вираження категорії відмінка впливає з його синтаксичних зв'язків з іншими словами у межах словосполучення чи речення. [51]

Перед безпосереднім розглядом ненормативних одиниць, потенційних для кожного відмінка зокрема, зупинимося на аналізі випадків відмінювання незмінних іменників і невідмінювання відмінюваних іменників. Зокрема, у реченні *...розташованого в італійському кварталі Сан-Франциска* фіксуємо морфологічну помилку на підставі порушення нормативної нульової словозміни іменника іншомовного походження *Сан-Франциско*, кінцевий голосний якого не є закінченням, а входить до складу неподільної основи, і тому не може змінюватися.

Родовий відмінок. Висока частотність сплутування закінчень *-а(-я)* та *-у(-ю)* в іменниках другої відміни чоловічого роду дає підстави вважати цю відмінкову форму помилконебезпечним місцем. Неправильний вибір флексії фіксуємо у реченнях: *Чергове подешевшання хлібу...* Вагання при виборі нормативного закінчення можна пояснити, на нашу думку, кількома причинами. По-перше, складною природою родового відмінка, де закінчення вживається відповідно до лексико-семантичних ознак іменників чоловічого роду [51].

Місцем очікування помилки є форма родового відмінка іменників чоловічого роду другої відміни з основою на *-р*. Зазвичай, помилки при виборі

флексій *-а* чи *-я*, що є диференційними показниками твердої або м'якої групи, виникають у групі тих іменників, які за особливостями відмінювання належать до винятків. Наприклад: *...які нібито отримали хабаря*) (замість нормативного закінчення *-а*, оскільки іменник *хабар* має тверду групу відмінювання).

Давальний відмінок. Про порушення морфологічних норм української мови свідчить витіснення форм іменників чоловічого роду давального відмінка однини на *-ові*, *-еві* і відповідно зловживання флексіями *-у*, *-ю*. Закінчення *-ові*, *-еві* відображають внутрілінгвальні особливості української мови і засвідчують її автономність. Тому під час редагування журналістських матеріалів варто звертати особливу увагу на такі конструкції, аби позбутися монотонності у висловлюванні та уникнути порушення законів милозвучності української мови. Прикладом аналізованого типу помилок можуть бути речення: *...віддали свою перевагу Івану Симоненку*).

Загальне частиномовне значення числівника виражається в морфологічних категоріях відмінка при обмеженому функціонуванні категорії роду і числа. Дібраний нами банк помилок не містить ненормативних утворень, що засвідчують порушення парадигми роду і числа. Найбільше аномативних форм зафіксовано при словозміні числівника. Очевидно, це пояснюється тим, що числівники характеризуються розгалуженою системою відмінкової парадигми.

З усіх типів словозміни числівників найбільший морфологічний ризик виникає при відмінюванні слів, що з другою основою *-десят*. Виявлені у друкованій продукції помилки: *Можливо, один мільйон з семидесяти і потрапив до бюджету* зумовлюються порушенням морфологічної норми, згідно з якою перша складова частина числівників 50 – 80 при відмінюванні не зазнає ніяких змін, і тому такі аномативи є наслідком негативної дії інтерференційних чинників.

У журналістських матеріалах зафіксовано численну кількість помилок, що виникають при поєднанні числівників *два*, *три*, *чотири* з іменниками. Наприклад: *...у Харкові стояло чотири пікетувальника з плакатам*. З числівниками 2 – 4 поєднуються іменники у формі називного відмінка

множини, що мають закінчення *-и(-і)*, тому у виділені конструкції варто внести виправлення: *чотири пікетувальники*. Використання флексій *-а(-я)* замість нормативних *-и(-і)* зумовлене насамперед перебуванням українських ЗМІ у силовому полі російської мови, у морфологічній системі якої числівники вимагають від іменників саме родового відмінка однини [64].

До ненормативних утворень цього типу належать також випадки порушення закономірностей поєднання іменників зі складеними числівниками, останнім словом яких є 1, 2, 3, 4. Наприклад: *...вилучено 159621 кущів*. Аби усунути такі помилки з журналістських матеріалів, редактор повинен, по-перше, знати морфологічні норми української мови, по-друге, обов'язково застосовувати метод промовляння числівників, тому що поява зазначених помилок може зумовлюватися ще й поверховим прочитанням, особливо коли числівник складений і до уваги береться лише цифра, а не словесне вираження числівника.

До речі, у науковій літературі трактування описаних вище помилок не є однозначним. Скажімо, О. Сербенська розглядає їх не як порушення норми в системі лексико-граматичного класу числівників, а як деформацію іменникової парадигми [20, 22]. Очевидно, згадувані помилки можна аналізувати лише на рівні словосполучення (*числівник + іменник*), а не в межах окремо взятої одиниці, оскільки безвідносно до контексту словозмінна форма іменників на *-а (-я)* є нормативною (*автомобіля, дерева* тощо) і помилка виникає лише у випадку поєднання числівника з іменником. З огляду на це такі анормативи можна було кваліфікувати як відхилення від синтаксичних норм, оскільки порушуються правила керування. Однак поєднання числівників з іменниками являють собою нечленовані словосполучення, тому ненормативні одиниці висвітлюватимемо у системі лексико-граматичного розряду числівників.

Ономасіологічне значення процесуальної ознаки, яке властиве дієсловом, виражається у граматичних категоріях виду, перехідності / неперехідності, стану, способу, часу, особи, або роду і числа. За дібраним фактичним матеріалом можна зробити висновок, що морфологічний ризик характерний насамперед для категорії виду, яка узагальнено вказує на протікання

дії в часі. Під час лінгвоаналізу газет було зафіксовано випадки порушення закономірностей творення видової пари. Наприклад, у реченнях *Якщо ви не заперечуєте, панове, я його застрілюю...* (№25 від 21.06.2018); *Спочатку ... вистрелив Фелікс Юсупов* (№25 від 21.06.2018) виділені лексеми кваліфікуємо як ненормативні одиниці на підставі того факту, що префіксальне видове творення корелятивних пар *стріляти – застрелити, стріляти – вистрелити* повинно супроводжуватися чергуванням голосних звуків у корені слів.

Ненормативне творення видової форми може спричинюватися неправильним вибором граматичного засобу. У реченні *Купляйте продукти у магазинах..*(№25 від 21.06.2018) має місце ненормативне утворення форми недоконаного виду, що також пояснюється неправильним вибором граматичного засобу: суфіксів *-а-, -й-* замість *-уй-* (*купувати – купуйте*).

Категорія стану. Дієслово є основною ланкою в реалізації граматичних відношень між суб'єктом та об'єктом дії, що виражається у категорії стану. Значення дієслівного стану має виразну синтаксичну орієнтацію, оскільки пов'язується з семантикою дієслів і виявляється у синтаксичних зв'язках його з іншими словами. Порушення морфологічної норми фіксуємо в разі нерозмежування форм активного, пасивного, середньо-зворотного стану та форм дієслів, що перебувають поза станом.

Категорія перехідності / неперехідності ґрунтується на валентністних і значеннєвих ознаках відповідних дієслів, у зв'язку з чим вона є не морфологічною, а лексико-синтаксичною. Помилки, зумовлених порушенням названої категорії, не виявлено. Дібраний банк ненормативних утворень не містить також одиниць, що засвідчують відхилення від закономірностей граматичного вираження категорій способу і часу. Можливо, це пояснюється тим, що норми, які регулюють реалізацію зазначених категорій, належать до так званих “сильних” норм, що не піддаються різним впливам, добре засвоюються і рідко спотворюються у мовленні [58, 40 – 41].

Випадки зрушення у парадигмі числа, зокрема неправильне поєднання дієслова з однорідними підметами, кваліфікуються нами як

синтаксичні помилки, оскільки ненормативна конструкція, хоч і свідчить про порушення категорії часу, може аналізуватися лише на рівні сполучення слів.

Словозмінна категорія роду представлена у формах дієслів минулого часу дійсного способу й умовного способу. Уживання однієї з трьох форм роду ґрунтується на узгодженні з іменником або його еквівалентами, тому в межах лексико-граматичного класу дієслів порушення категорії роду не спостерігається.

Дієслово-присудок, вступаючи у предикативні відношення з підметом, вираженим іменником чи особовим займенником, координує свою форму способом дублювання вказівки на особу (чи осіб). Граматичне значення категорії особи виражається за допомогою системи флексій.

У ході добору негативного мовного матеріалу виявлено випадки неправильного вибору закінчень, що зумовлюється сплутуванням парадигматичних ознак дієслів I і II дієвідмін. Наприклад: *...викличіть лікаря* (№25 від 21.06.2018). Дієслово *викликати* належить до першої дієвідміни, тому в наказовому способі другої особи множини нормативним є закінчення *-те* (правильний варіант – *викличте*). Такі помилки потенційні і для інших дієслів I дієвідміни, як-от: *могти* – *можить* – замість *може*; *хропіти* – *хропить* – *хропе*, а також для дієслів II дієвідміни: *носити* – *носе** – *носить*; *возити* – *возе* – *возить*; *ходити* – *ходе* – *ходить* та ін.

Під впливом російської мови продукуються й набувають поширення ненормативні словоформи III особи множини, як-от: *Знають, що хочуть...* (№28 від 12.10.2018) (замість нормативного закінчення *-уть* – *хочуть*).

Особливу систему флексій мають атематичні дієслова *дати*, *їсти*, *(розпо)вісти*. Вирівнювання мовцем відмінкової парадигми цих лексем за аналогією до системи закінчень дієслів II особи однини зумовлює появу морфологічної помилки у реченні: *Якщо ти їши дуже швидко...* (№43 від 26.10.2017) (замість правильної словоформи *їси*).

Помилки у системі прислівників обмежуються неправильними формами ступенів порівняння типу *більш* *вдаліше*, *найбільш* *зрозуміліше* тощо,

оскільки інші граматичні категорії для прислівника як незмінної частини мови не властиві.

У сукупності мовних норм центральне місце належить синтаксичним нормам, оскільки “у синтаксичному ярусі – завершальній ланці мовної структури – знаходять функціональну оцінку всі засоби мови” [39]. Діалектний підхід до синтаксичної норми передбачає врахування її стабільності і водночас історичної зумовленості, тому що синтаксичні потенції слів у процесі розвитку мови можуть змінюватися. Синтаксичні норми і сьогодні залишаються найменш вивченими, що пояснюється браком нормативних довідників, які б регламентували синтаксичну сполучуваність слів, а також недостатньою увагою до синтаксичних характеристик лексеми у тлумачних словниках. Ці чинники, як і дія інших чинників, зокрема негативний вплив інтерференції, зумовлюють появу помилок під час вибору варіантів побудови словосполучень і речень.

Одним із найпоширеніших різновидів окресленої групи мовних помилок є утворення, що засвідчують ненормативне вживання прийменників у сфері синтаксичних одиниць-конструкцій. Переконливим доказом правомірності кваліфікації цих лінгвоодиниць як синтаксичних помилок (а не морфологічних) є специфічність класифікаційного релятивного значення прийменників, які, беручи активну участь в оформленні компонентів речення і словосполучення, виступають одним із формальних засобів вираження синтаксичних зв'язків і семантико-синтаксичних відношень та виконують конотативну роль у їх структурі. Серед дібраного негативного матеріалу зафіксовано конструкції, у яких для вираження різних семантико-синтаксичних відношень, зокрема просторових, логічних, уживаються нехарактерні для певного контексту прийменники.

Просторові семантико-синтаксичні відношення виражаються за допомогою просторових прийменників. Проте при виборі прийменниково-відмінкової форми потрібно враховувати також значеннєве наповнення опорного компонента, що може бути вирішальним чинником при побудові нормативної конструкції. Зокрема, від власних назв країн утворюються сполучення з

прийменником *в (у)*, оскільки семантика залежних слів (позначають територію, обмежену сталими кордонами) прогнозує використання саме цього прийменника. Для вираження просторових відношень нормативною є також конструкція “*на + місцевий відмінок*”, проте лексичне наповнення відмінкової словоформи інше – територія, чітко не окреслена, несамотійне ціле. Неврахування семантики залежних слів породжує появу синтаксичних помилок у реченнях *...найвродливіші дівчата на Україні на Полтавщині; ... на Україні суворіший клімат...* До речі, ще донедавна зворот *на Україні* вважався лексико-комбінаторним варіантом конструкцій типу *в Америці, в Англії*, а наявність прийменника *на* зумовлювалася своєрідним трактуванням значення іменника: *Україна* – як частина іншої держави, *окраїна* (*на окраїні* – а не *в окраїні*). Ця синтаксична риса зберігалася тривалий час, однак нині прийменниково-відмінкова конструкція *в Україні* закономірно витісняє ненормативний зворот *на Україні* [21]).

Залежно від значення керованого іменника просторові семантико-синтаксичні відношення можуть виражатися за допомогою прийменників *до, в, на* тощо. У реченні *Цього року їздив на 10 днів на море...* фіксуємо порушення синтаксичної норми, оскільки семантика іменника *море* вимагає прийменника *до*, який вказує на спрямованість руху до пункту з відтінком досягнення цього пункту, але без проникнення в його межі. Тому конструкція “*на + знахідний відмінок*”, що виражає семантику спрямування дії на поверхню предмета, є контекстно ненормативною. У реченні *...перше місце на турнірі*посіла команда ... ДАІ* (уживання прийменника *на* теж не відповідає синтаксичній нормі, адже для вираження семантико-синтаксичних відношень більш придатною у цьому контексті є інша конструкція: “*в (у) + місцевий відмінок*”, оскільки прийменник *в (у)* має значення спрямованості руху чи дії всередину простору, середовища або предмет [28]).

У процесі укладання банку помилок виявлено ненормативні одиниці, у яких порушення синтаксичної норми виникає в результаті неврахування семантики опорного компонента-дієслова. Зокрема, у реченні *До районного*

Будинку культури зібралися представники... лексема *зібралися* означає дію, локалізовану у певних межах (на яку вказує залежний іменник – *Будинок культури*), а тому вимагає прийменника *в* (*у*). Використання контекстно не відповідного прийменника *до* буде доцільним у конструкціях типу *під'їхати до будинку*, де прийменник вказує на предмет, у напрямку до якого спрямовано рух чи дію[46].

Помилки, пов'язані з неправильним функціонуванням прийменника *по*, здебільшого зумовлюються дією інтерференційних чинників. Доказом цього є ненормативні конструкції, у яких прийменник *по* виражає семантико-синтаксичні відношення подібно до російського відповідника. Наприклад, у реченнях *...доручив голові комітету по житлово-комунальній власності міста В. Стрижаку...; Як повідомив спеціаліст по заготівлі сировини...* (фіксуємо ненормативне вживання прийменника *по*, оскільки в українській мові, на відміну від російської, атрибутивні відношення реалізуються конструкцією “*з* (*із, зі*), *для* + *родовий відмінок*”, яка вказує на ознаку особи чи предмета за галузевою віднесеністю до науки, вчення, спеціальності[21].

Об'єкт, який виступає критерієм оцінки певної діяльності в українській мові може бути виражений синонімічними конструкціями “*за* + *орудний відмінок*” та “*по* + *місцевий відмінок*”. Проте на сучасному етапі розвитку мови друга конструкція витісняється першою як менш придатна для української мови.

Ненормативне узгодження присудка з підметом. Помилконебезпечну групу утворень становлять випадки узгодження присудка з простим підметом, що виражений збірно-кількісним іменником типу *більшість, меншість, частина, решта* і т.п. Згідно з нормою, при такому поєднанні присудок уживається в однині і, якщо має форму роду, узгоджується з ним у роді. Натомість у журналістських матеріалах фіксуємо ненормативну конструкцію *Більшість голосували за визнання виборів дійсними...* [76]

Очікувати появу помилки треба при узгодженні присудка зі складеним підметом, компонентами якого є збірно-кількісні іменники або

неозначено-кількісні іменники типу *купа, гурт, гурток, юрба, група* і т.д. Виникнення ненормативних конструкцій зумовлюється передусім внутрілінгвальним фактором – можливістю диференційного підходу до вибору форми присудка. Так, у сполученні з керованим іменником у формі родового відмінка множини присудок повинен мати форму однини. У реченні *Решта питань залишилися на розгляд наступної сесії* фіксуємо порушення цього синтаксичного правила. Відредагована конструкція може бути оформлена так: *решта питань залишилася*. Присудки при цих словах можуть мати і форму множини, якій надається перевага за таких умов: а) якщо між підметом і присудком є інші члени речення; б) якщо при слові *більшість* і т.д. є кілька керованих слів у формі множини; в) якщо є однорідні присудки; г) коли підкреслюється активність і роздільність дій, що їх виконують особи; г) у реченнях зі складеним іменним присудком [44].

Синтаксичний ризик з'являється і тоді, коли присудок поєднується з підметом, вираженим займенниками *хто, дехто, ніхто, ніщо* та ін. У реченні *Усі, хто з'явилися на збори підприємства "Делешер", висловили недовіру* дієслово *з'явилися* ненормативно вживається у формі множини. Очевидно, такі помилки виникають як наслідок узгодження присудка не з підметом, а зі співвідносним словом головної частини *усі*.

Закономірності узгодження присудка з підметом, що виражений нерозкладним словосполученням (числівник + іменник) або підметом-аббревіатурою, розглядаються окремими дослідниками у межах синтаксичних норм, а відповідні порушення кваліфікуються як синтаксичні помилки [29]. У нашому дослідженні такі ненормативні одиниці (див. реч. *На виборчу дільницю з'явилися 10121 особи*; аналізувалися серед морфологічних помилок, оскільки першопричиною появи неправильних утворень є порушення саме морфологічних норм.

Порушення норм керування. Специфіка будь-якої мови найвиразніше виявляється у побудові словосполучень, особливо якщо слова і словоформи поєднуються підрядним зв'язком. Залежність лексем реалізується у трьох видах

підрядного зв'язку – узгодженні, керуванні, приляганні, завдяки яким текст набуває граматичної стрункості і витонченості, стає легким для сприймання. У разі порушення закономірності сполучення слів, навпаки, виникають перешкоди на шляху до адекватної рецепції твору. Серед дібраного негативного мовного матеріалу виділяємо передусім ненормативні одиниці, поява яких зумовлюється відхиленням від норм керування. При керуванні опорне слово із значенням дії, процесу, стану тощо вимагає залежного компонента в певній відмінковій або прийменниково-відмінковій формі. Керування “ґрунтується на лексико-граматичному значенні керуючого слова” [39] і стосується його сполучуваності (валентності).

Найчисленнішу групу синтаксичних помилок окресленого типу становлять ненормативні словосполучення, опорним компонентом яких є дієслово, що пояснюється складністю семантико-граматичних особливостей цього класу лексем. Більшість дієслів багатозначні і можуть керувати різними відмінковими і прийменниково-відмінковими формами, унаслідок чого в окремих випадках виникає варіативне керування. “Варіативне керування може бути дублетного типу, коли значення кількох форм збігається повністю, наприклад: *нехтувати чим – нехтувати що, пильнувати чого – пильнувати що, доглядати чого – доглядати що*, чи синонімічного типу, коли форми розрізняються стилістичними відтінками (стилістичні синоніми), наприклад: *чекати кого – чекати на кого (як сподіватися на кого)*” [40]. Проте більш поширеними є дієслова, що не допускають паралельних форм, а вимагають від залежного компонента єдино можливої граматичної форми. Недотримання таких вимог зумовлює появу ненормативного керування у реченні *А для учасників ... подарували ... пісні*. Похідне дієслово *подарувати*, крім сильнокерованої словоформи у знахідному відмінку, що називає об’єкт, на який безпосередньо переходить дія, може мати супровідний поширювач з виразним значенням адресата, засобом вираження якого є форма давального відмінка, а не прийменниково-відмінковий зворот *для + родовий відмінок*. У процесі лінгвообстеження друкованої продукції зафіксовані й інші випадки порушення

норм придієслівного керування, див. речення: *Візит ... спричинив до нової хвилі розпалу емоцій*, де анормативні форми керованих слів (*до хвилі*) не є синтаксичними показниками перехідності дієслів *спричинити* (правильний відповідник: *спричинив хвилю*) [24].

Серед синтаксичних помилок, пов'язаних з порушенням норм керування, фіксуємо ненормативні прийменниково-відмінкові конструкції, як-от у реченні: *...не могла змиритися з цієї жорстокості (ПЗ)*. Прийменник *з* є поліфункціональним, а тому може вживатися з різними відмінковими формами іменників, але при побудові словосполучення, опорним компонентом якого є дієслово, слід враховувати лексичне наповнення останнього. Дієслово *змиритися* вимагає керованої конструкції «*з + орудний відмінок*», тому речення потребує мовної правки: *змиритися з цією жорстокістю*.

За морфологічним вираженням опорного слова, крім придієслівного, виділяють приіменникове, приприкметникове і приприслівникове керування. Дібраний банк помилок засвідчує порушення правил керування не лише у дієслівних словосполученнях, а й в іменникових та прикметникових. Специфіка приіменникового керування полягає в тому, що в ролі опорного компонента може бути лише віддієслівний іменник, або девербатив, який відзначається синкретизмом поєднаних диференційних ознак іменника та дієслова. Віддієслівні іменники характеризуються всіма частковими граматичними значеннями іменників, мають морфемний склад, характерний для іменників. Водночас девербативи відзначаються специфічним категоріальним значенням і зумовленою ним валентністю, тобто сполучуваністю, яка проявляється у властивості керувати залежним словом. Вилучені з журналістських матеріалів ненормативні одиниці засвідчують неправильний вибір керованої форми залежного компонента у реченні *...жорстке протистояння з демократичними західними країнами..* Іменник *протистояння* нормативно керує іменником у давальному відмінку, а тому правильний варіант – *протистояння країнам*. [76]

Синтаксичні помилки можуть виникати у разі поєднання прикметників із відмінковою словоформою на позначення предмета, явища, з

яким порівнюється інший предмет чи явище. Так, у реченні *...вищий батька виріс...* сполучення вищого ступеня порівняння прикметника з родовим відмінком іменника є порушенням норми приприкметникового керування, згідно з якою вищий ступінь порівняння поєднується з прийменниково-відмінковими конструкціями «*від + родовий відмінок*», «*за + родовий відмінок*», «*порівняно з + орудний відмінок*», «*проти + родовий відмінок*». Анормативи виникають під впливом російської мови, де поєднання «*прикметника вищого ступеня порівняння + іменника в родовому відмінку*» є літературною нормою (наприклад: *день длиннее ночи*) [12].

Синтаксичні помилки, пов'язані з неправильною побудовою ряду однорідних членів речення. Однорідність як один із типів ускладнення простого речення виражає різноманітні ознаки, дії, стани, вказівки на предмети, підкреслює їх, надає мовленню виразності. У мові газет однорідні члени речення використовуються здебільшого з метою створення класифікаційних схем, які повинні відповідати певним логічним вимогам. Під час аналізу матеріалів «Подільської зорі» було виявлено ненормативні конструкції, що засвідчують порушення окремих правил побудови ряду однорідних членів речення [12].

Однорідний ряд має бути логічно вибудованим, члени речення повинні виражати поняття одного рангу, одного рівня узагальнення. Неврахування цієї ознаки зумовлює появу синтаксичної помилки у реченні *...прийшли діти до мене з відрами, лопатами і граблями, з учителькою ... та завучем школи*, де в одному ряді перераховуються логічно несумісні поняття (*відра, лопати, граблі і учителька, завуч*). [12]

Порушення синтаксичної норми може виникати внаслідок поєднання в однорідному ряді родових і видових понять. Наприклад: *...25% випускників шкіл та учбових закладів*. У наведеному реченні видовою назвою виступає сполучення *учбовий заклад*, у семантиці якого міститься й родове поняття: *школа* – один з навчальних закладів, що здійснює загальну освіту і виховання молодого покоління. Очевидно, при написанні цього речення автор мав на увазі не лише школи, а й інші навчальні заклади, тому ліквідувати цю

помилку можна шляхом уведення у контекст займенника інший (*випускників шкіль та інших учбових закладів*).

Зафіксовано також випадки ненормативного використання постпозитивної прийменниково-відмінкової конструкції, якої за змістом потребує лише один з однорідних членів речення. Наприклад: *Але тільки «об'єкт» наблизився до “зони хвату” – кидок і перука опиняється у руці підстрибуючого* і голосистого від радості афериста (ВЧ)* (виправлений варіант: *підстрибуючого* від радості і голосистого афериста*)[12].

До групи синтаксичних помилок зараховуємо ненормативні конструкції, що засвідчують неправильну побудову складнопідрядного речення, зокрема присубстантивно-означального. Згідно із синтаксичною нормою, у складнопідрядних присубстантивно-означальних реченнях підрядна частина може займати або постпозицію, або інтерпозицію, але обов'язково після опорного субстантива. Тому типовою позицією пояснюваного іменника є розміщення його безпосередньо перед сполучним засобом, унаслідок чого виникає співвідношення “субстантив + сполучне слово” (рідше сполучник). Двозначність розуміння змісту речення *Староста гуртожитку підготував звернення до мера Олійника, головного санітарного лікаря В. Завгороднього, під яким підписалась більша частина мешканців (ПЗ)* зумовлена неправильною побудовою головної частини, де після опорного слова (*звернення*) вживаються інші поширювачі, виражені іменниками [14.]

Синкретичні помилки – це такі анормативи, що відзначаються синтезом в одній ненормативній одиниці ознак порушення різних мовних норм. Зокрема, у реченні *За обмеження депутатської недоторканості проголосувало 98% виборців* має місце ненормативне вживання лексеми *недоторканість*, оскільки твірний прикметник *недоторканий* вживається зі значеннями: «якого ніхто не торкався; цнотливий». Запропонованому мінімальному контекстові відповідає лексема *недоторканність*, семантика якої мотивується прикметником *недоторканий*, що має значення: «який охороняється законом і т. ін.». Таке вживання лексеми в невластивому їй

значенні свідчить про порушення лексичної норми і кваліфікується як лексична помилка. Проте, звертаючи увагу лише на формальні показники, можна констатувати порушення орфографічної норми, згідно з якою в іменниках на *-ість*, утворених від прикметників із суфіксом *-нн-*, подвоєння зберігається [17, с. 52].

Тому, неправильне слововживання спричинює появу орфографічної помилки, і, навпаки, – ненормативне написання зумовлює неправильне сприймання й розуміння контексту, що є порушенням лексичної норми. Такі семантично і формально неоднозначні мовні факти доцільно кваліфікувати як синкретичні помилки.

1.2.3. Причини виникнення анормативів

Зважаючи на характер та завдання магістерської роботи, потрібно звернути увагу на те, як у науці висвітлюються питання про причини зародження анормативів. Не викликає сумнівів той факт, що ця проблема залишається найбільш суттєвою, оскільки саме вона безпосередньо пов'язана із формуванням рівня мовної та мовленнєвої компетентності людини. Проаналізуємо причиновий аспект помилки, висвітлений передусім у методичній літературі.

Згідно з традицією, більшість учених вбачали основну причину появи помилок у незнанні норм мовцями, хоча у літературі помітні намагання окремих дослідників встановити інші шляхи появи ненормативних одиниць. Зокрема, заслуговують на увагу міркування М. Жинкіна [12], С. Цейтлін [24], В. Мамушина [56] та інших авторів про вагомість урахування (вивчаючи причини помилки) складності механізму породження мовлення як чинника, що сприяє виникненню мовленнєвих помилок.

Характерною особливістю численних наукових праць є конкретизація причин породження помилок з урахуванням класифікаційних ознак, тобто у лінгводидактиці репрезентовані розвідки, у яких автори, обмеживши коло своїх досліджень, окремо з'ясовують причини орфографічних, морфологічних помилок тощо. Уважаємо за доцільне розглянути причини кожного із класифікаційних типів помилок, описаних у літературі.

Причини орфографічних анормативів. З цього погляду значний інтерес викликають положення теоретичної концепції Н. Алгазіної [1], де дослідниця стверджує, що орфографічні помилки з'являються внаслідок помилкових узагальнень, тобто: неправильної аналогії між різними написаннями; некоректного застосування прийомів розпізнавання орфографічних явищ; помилкових узагальнень орфографічного характеру; помилкових узагальнень граматичного характеру.

Подібні думки висловлює й Д. Богоявленський [14]. Проаналізувавши психологічну природу орфографічних помилок, учений підсумовує, що виникненню їх сприяє неправильне застосування логічної процедури узагальнення, яке лежить в основі орфографічного правила. Це, на думку автора, помилки неправильного “перенесення” правила, нерозуміння або нерозрізнення мовних значень, помилки від неправильної техніки застосування правила і т.д.

Вивчаючи причиновий аспект помилки, Н. Алгазіна дійшла висновку, який має передусім практичне значення: правильне написання слів забезпечується послідовним смисловим, фонетичним, граматичним аналізом відповідних граматико-орфографічних фактів.

Окремі дослідники, зокрема М. Баранов, Т. Ладиженська [16], схильні вважати, що об'єктивними причинами орфографічних помилок є: незнання норм у момент написання; оперування лексикою усного мовлення; психофізіологічна втома; складні випадки у застосуванні орфографічних правил.

Своєрідністю відзначається дослідження В. Булохова [32]: учений, керуючись статистичним методом, виявив підвищену орфографічну вразливість слів, що виконують роль присудка. Концентрація помилок у словах-присудках, на думку дослідника, зумовлена лінгвістичними (численність форм дієслова і зв'язків присудка) та психологічними чинниками. Автор стверджує: “Орфографічну вразливість слів-присудків доцільно розглядати як прояв виділеної М. Жинкіним негативної “взаємної індукції специфічних для процесу письма елементів”, згідно з якою учні пропускають на письмі більш “сильні” у свідомості елементи” [32, 48]. Результати проведених експериментів дозволили

В. Булохову [33] констатувати факт зосередження помилкових написань в останніх словах предикативної одиниці, у рематичній частині висловлювання та у словах-присудках.

Дещо інший підхід до вирішення окресленої проблеми пропонує Л.Л. Покровський, акцентуючи увагу на неправильній етимології як одній із причин орфографічних помилок: “Псевдоетимологія виникає під час оформлення думок у письмовій формі тоді, коли людина хоче перевірити написання складного слова, походження якого їй невідоме. Наприклад, “винтилятор” від слова “винт” [18, 41].

Причини лексичних анормативів. Спеціальне дослідження в цьому аспекті здійснив Д. Арбатський [8], вивчаючи причини появи помилок у тлумаченні значень слів. Дослідник переконаний, що абсолютно помилкові трактування виникають на основі хибних асоціацій, що сприймаються як реальна схожість, інші помилкові тлумачення базуються на реальній смисловій відповідності і містять часткове знання слова. Іноді помилки такого типу породжуються на підставі неосмисленого сприймання деяких фраз і висловів. Справедливим є зауваження науковця про те, що неправильні тлумачення – це результат та джерело мисленневих помилок. Можна також погодитись із переліком причин лексичних помилок, що пропонує В. Мельничайко [14]: розбіжність між звуковою формою і реальним значенням слова; обмеженість синонімічних ресурсів мовця; недостатність мовного досвіду.

Окремі вчені стверджують, що на виникнення помилок впливають як позамовні, так і внутрішньомовні чинники. Зокрема, А. Лагутіна [21] серед внутрішньомовних чинників, які спричиняють коливання у доборі мовного варіанта, виділяє: нормативну змінність мови; вплив аналогії; специфіку семантики слова, словосполучення і фразеологічних єдностей; синтагматичні особливості лексеми; особливості взаємозв’язків споріднених за структурою мов; співвідношення стилів мови. Авторка називає ці чинники, діагностуючи явище стилістичних помилок. Проте, на нашу думку, тут правильніше було б

констатувати факт з'ясування причин не тільки стилістичних помилок, а й лексичних.

Причини морфологічних аномативів. Це питання в методичній літературі з'ясовано фрагментарно, оскільки немає спеціальних праць, де б достатньо обґрунтовано висвітлювалося питання про причини появи морфологічних помилок. Спроба з'ясування причин таких помилок належить В. Мельничайку [14]. Аналізуючи учнівські творчі роботи з української мови, авторові вдалося встановити лише окремі чинники породження морфологічних помилок: недостатнє засвоєння словотворення і словозміни; нерозуміння семантичних і граматичних властивостей частин мови.

Причини синтаксичних аномативів. Досліджуючи вимоги семантичного, синтаксичного і стилістичного плану, які визначають правильність використання однорідних членів у реченні, Ю. Лисенко [19] висловлює твердження про те, що механізм виникнення помилок синтаксичного характеру полягає у встановленні зв'язків між членами речення. Дослідник переконливо доводить, що внаслідок порушення автором логічних вимог до побудови однорідного ряду або неврахування ним усіх можливих варіантів синтаксичних зв'язків між членами речення виникає конфлікт між авторським задумом і сприйняттям тексту читачем. За В. Мельничайком [14], поява синтаксичних помилок зумовлена нерозумінням смислово-граматичних зв'язків між словами або незнанням структури синтаксичних одиниць, недостатньо розвиненою оперативною пам'яттю, а також неухважністю до мовного оформлення думки.

Отже, виникнення аномативів може зумовлюватися різними чинниками – як лінгвальними, так і позалінгвальними. Причиною-домінантою породження аномативів є незнання відповідної норми. Проте для виявлення глибинної природи помилки, очевидно, потрібно враховувати типологічні характеристики ненормативної одиниці, оскільки кожен із типів помилки може зумовлюватися різними причинами. Водночас найбільш повному відтворенню картини руйнування норми сприятиме комплексне врахування причин породження аномативів.

Висновки до 1 розділу

У першому розділі нашого «Теоретико-методологічні засади вивчення газетного дискурсу» ми розглянули газетний дискурс як об'єкт дослідження, де дішли висновку, що для газетного дискурсу характерна колективна праця – стаття автора, яка весь час коригується у питаннях як змісту, так і форми.

Газетний дискурс базується на двох головних моделях подачі змісту: фактична модель, де головним стає виклад факту й лише факту, і модель авторська, де факт служить лише приводом для викладу авторського погляду на подію.

Дискурс як когнітивно-комунікативну одиницю можна вважати одночасно живим процесом спілкування і найзагальнішою категорією міжособистісної інтеракції. Під дискурсом розуміємо зв'язний текст, утворений унаслідок мовленнєвої діяльності представників певної лінгвокультурної спільноти, який відбувається у межах конкретного каналу спілкування і має різні форми вияву.

Також ми виокремили основні ознаки газетного: антропоцентричність і прагматичну скерованість, «оскільки такі тексти обслуговують потреби особистості й соціуму й характеризуються прагматичною загостреністю», яка, у свою чергу, «виступає тим фактором, що багато в чому визначає його специфіку» [11], клішованість [11], автономність, зрозумілість широким колам реципієнтів, оскільки доведено, що «повідомлення завжди повинне мати рівень зрозумілості, відповідний коефіцієнту інтелектуальності приблизно на десять пунктів нижче середнього коефіцієнта того прошарка, на який розраховано повідомлення» [13], та водночас – імпліковану інтригувальність [2], оцінність, імперативність та наскрізну сугестивність, притаманну кожному окремому складнику газетного дискурсивного простору.

У нашому дослідженні ми розглядали норми української мови як основи розуміння та визначення помилок. Досліджували поняття «норма»,

«мовна норма», «літературна норма» і дійшли висновку, що будучи складним мовно-суспільним явищем, норма та випадки відхилень від неї потребують під час створення типології не одного, а кількох принципів поділу. Як наголошувалося вище, не можна також створити і єдиної, вичерпної типології помилок – надзвичайно багатоаспектного явища, оскільки це зумовить спотворене розуміння та невиправдане ототожнення різних форм прояву ненормативних одиниць.

Щодо особливостей та причин виникнення аномативів, то це може зумовлюватися різними чинниками – як лінгвальними, так і позалінгвальними. Причиною-домінантою породження аномативів є незнання відповідної норми. Проте для виявлення глибинної природи помилки, очевидно, потрібно враховувати типологічні характеристики ненормативної одиниці, оскільки кожен із типів помилки може зумовлюватися різними причинами. Водночас найбільш повному відтворенню картини руйнування норми сприятиме комплексне врахування причин породження помилки.

РОЗДІЛ 2

ТИПОЛОГІЯ МОВНИХ ПОМИЛОК У РЕГІОНАЛЬНІЙ ГАЗЕТІ «ПОДІЬСЬКА ЗОРЯ»

2.1. Орфографічні анормативи

Незважаючи на швидкоплинність автоматизації комп'ютерного набору, зокрема на вдосконалення автоматизованих систем перевірки текстів, актуальною залишається проблема неправильного написання слів. У колі цієї загальної проблематики досить важливим, на нашу думку, є питання про внесення певних коректив у трактування лінгвістичної сутності поняття “орфографічна помилка”.

Донині в науковій літературі явища неправильного написання слів трактувалися переважно як орфографічні помилки. Хоча в окремих працях йшлося про існування опісок та “опечаток”. Зокрема, у лінгводидактиці при оцінюванні письмових робіт учнів звертається увага на можливість появи так званих механічних помилок, або опісок, однак у літературі відсутнє вичерпне обґрунтування цього явища. Щодо терміна “опечатка”, то він вживається в російськомовних виданнях, в українській лінгвістиці немає відповідника для позначення цього поняття. Під терміном “опечатка” найчастіше розуміють помилку “у друкованому тексті, що являє собою розходження з оригіналом і виникає при виготовленні друкованої продукції” [21, 75].

У сучасній науковій літературі спостерігаємо ототожнювання та не завжди адекватне тлумачення таких. Отже, є потреба в лінгвістичному переосмисленні поняття орфографічної помилки стосовно друкованої продукції. Не потребує доведення теза про те, що орфографічна помилка виникає внаслідок порушення орфографічної норми, тобто “порушення загальноприйнятих правил передачі звукової мови (слів і їх форм) на письмі” [28, 45]. З поняттям орфографічної норми тісно пов'язане поняття «орфограма». Орфограма – це “правильне написання (що відповідає правилам або традиції), яке треба вибрати з ряду можливих” [48, 170].

Безперечним є той факт, що коли при написанні слова не виникає сумнівів, то у такому слові немає й орфограми, а відповідно не існує загрози виникнення орфографічної помилки.

Отже, при відсутності у слові орфограми неможливо констатувати факт порушення орфографічної норми. На нашу думку, всі випадки неправильного написання / набору слів можна умовно поділити на два типи – *власне орфографічні та невласне орфографічні*.

Невласне орфографічні помилки – це такі випадки неправильного написання слів, що спотворюють значення лінгвоодиниці, але не фіксують порушення орфографічної норми. Групу невласне орфографічних помилок становлять такі утворення: заміни букв або слів іншими елементами; пропуск букв, складів; зайві букви; пропуск слів; антиципації тощо. Названі типи були детально досліджено та глибоко проаналізовано на матеріалі помилок складача Ю. Красиковим [17]. Однак автор кваліфікував такі ненормативні одиниці як орфографічні помилки, а це, на нашу думку, свідчить про не зовсім адекватне тлумачення окресленого явища, оскільки в українській мові не визначено орфографічних норм, які б регламентували заборону, наприклад, перестановки літер місцями.

На матеріалі спостережень газети «Подільська зоря» потрібно обов'язково враховувати етапи породження помилок відповідно до етапів створення газетного тексту. Зокрема, Г. Бондаренко слушно зауважає, що власне орфографічні помилки можуть з'являтися на всіх етапах: 1) у момент журналістської творчості (така помилка виникатиме переважно через незнання орфографічної норми журналістом);

2) у процесі творення рукописного варіанта;

3) у ході набору (через незнання норми складачем);

4) під час коректури (у зв'язку з незнанням орфографічних правил коректором).

Помилки процесу набору з'являються лише на етапі роботи над комп'ютерним чи друкарським набором тексту, а помилки процесу письма відповідно виникають лише на етапі запису мовних одиниць.

Серед орфографічних аномативів, які ми зустрічаємо в регіональній газеті «Подільська зоря»:

Покупка б/у телефонів (№24 від 14.06.2018) – покупка це придбана за гроші річ. Загорнути покупку, принести покупки. А те про що йдеться в оголошенні – купівля товару.

Купівля продаж телефонів (№52 від 28.12.2017) – через дефіс пишуться іменники, що означають протилежні поняття: купівля-продаж

Мобільні аксесуари та бувші у користуванні телефони (№48 від 30.11.2017) – бувший у користуванні це калька з російської мови правильно «Вживаний (уживаний)»

Головні убори, шкіряні печатки (№24 від 14.06.2018) – в українській мові правильним є вживання іменники «рукавички», бо «печатки» - це калькування з російської мови.

Виставка ярмарок з 1 квітня в Стрижавці (№17 від 26.04.2018). – правильно «виставка-ярмарок», тому що через дефіс пишуться іменники, що складаються з назв близьких за змістом понять.

Сумки для всіх на любий випадок (№24 від 14.06.2018) – правильно потрібно писати на «будь-який» випадок. Любий – не вживається в українській мові та є калькою з російської мови

Фото та відеоз'йомка дозволена (№24 від 14.06.2018) – не правильне вживання апострофу в слові «відеоз'йомка».

Апостроф пишемо перед літерами я,ю,є,ї після букв б,п,в,м,ф, якщо перед ними нема іншого приголосного (крім р), що належить до кореня. Після твердого р. Після будь – якого твердого приголосного, яким закінчується префікс або перша частина складних слів.

Апостроф не пишеться: а) перед йо;б) коли я, ю позначають пом'якшення попереднього приголосного перед а,у.

Напій алоє вера допоможе вам вилікуватися (№16 від 19.04.2018). – українська мова досягає милозвучності зокрема тим, що уникає насамперед збігу голосних. Збіг голосних можливий лише в запозиченнях, наприклад, «алое».

Рецепт яєчні з беконом (№24 від 14.06.2018) – правильно «яєчня», тому що приголосні основи к, ц(ь) перед суфіксом -н- змінюються на ч – яйце-яєчня.

Економіка, право бухгалтерський облік підручники для ВУЗів (№16 від 19.04.2018) – не можемо ми навчатися в «учбових закладах», де слово «учбовий» - зовсім не личить українській мові, а є словом російським. Натомість в українській мові маємо ВНЗ- вищий навчальний заклад.

Під будь яку заставу(№16 від 19.04.2018)! – через дефіс пишуться частки «казна-, хтозна-, будь-, небудь-, бо-,но-,то-,таки- »

Отже, причини кожного з виділених типів помилок є абсолютно різними. Цей чинник додатково свідчить про неможливість ототожнення явищ, які хоч і мають спільні моменти, проте різняться своєю сутністю. На нашу думку, усі випадки неправильного написання слів характеризуються такими *диференційними ознаками: відношенням до орфографічної норми та орфограми; сферою прояву помилки; різними етапами породження помилки; причинами виникнення неправильних утворень.* Урахування запропонованих критеріїв дозволяє переосмислити поняття “орфографічна помилка” стосовно друкованої продукції і виділити такі типи неправильного написання слів: *власне орфографічні помилки; невласне орфографічні (помилки процесу набору і помилки процесу письма).* Такий підхід до кваліфікації випадків неправильного написання слів, на нашу думку, дозволить усунути певні непорозуміння, зумовлені невиправданим змішуванням орфографічної помилки із суміжними явищами.

2.2. Лексико-фразеологічні анормативи

Лексико-фразеологічні анормативи, які були нами виявлені у регіональній газеті «Подільська зоря»:

- стилістично немотивована тавтологію, повтор слова, спільнокореневих слів в одному або сусідніх реченнях: *Школярам доручили прибрати шкільний двір. Шкільний двір – це обличчя школи. (№16 від 19.04.2018); Не можу не згадати про **твір** нашої вчительки Цей **твір** є яскравим прикладом того, як потрібно жити в світі(№49 від 07.12.2017).*

*Для мене взірцем є **мій батько. Батько мій** – захисник не тільки моєї сім'ї, але й нашої держави. (№27 від 05.07.2018).*

***Одні** все життя живуть в одному місці, ходять в **одну** школу. **Добра** людина - це яка робить **добрі** справи, тобто добродійка (№49 від 07.12.2017).*

- стилістично немотивований плеоназм, зокрема дублювання значення у двох словах: *Кожному гостеві, який завітав на свято подарували **пам'ятний сувенір** (№49 від 07.12.2017); На сьогодні **креативна творчість** вітається в школах, тому що вони хочуть мати сучасних учнів. (№49 від 07.12.2017).*

*Наш **сучасний модерний** читач звик до всіх вигод і комфорту. (№49 від 07.12.2017).*

*У кожного школяра є чимало **потенціальних можливостей** для досягнення успіхів у житті (№49 від 07.12.2017). **Особисто на мою** думку (№27 від 05.07.2018). Пробудивши **духовність душі** (№10 від 08.03.2018). Долати перешкоди заради **свого власного** успіху (№49 від 07.12.2017).*

- стилістично немотивоване багатослів'я – це явище, близьке до плеоназму й тавтології, сутність якого полягає у використанні зайвих слів у писемному мовленні, що не додають до висловлення ніякої нової інформації: *Екскурсія до міста Вінниця учнів Зарванецької школи відбулася у **лютому місяці** (№10 від 08.03.2018); Учні написали **свої контрольні роботи** (№10 від 08.03.2018). В той же **самий** час багато людей не вважають потрібним допомогати іншим, щоб не получить взамін невдячності (№49 від 07.12.2017). Протягом усього **періоду життя** хлопець намагався боротися*

зі хворобою (№49 від 07.12.2017). І до цих пір п'єса «Наталка Полтавка» не сходить зі сцен **театрів** (№49 від 07.12.2017).

- уживання слів у невластивому значенні, тобто актуалізація невластивого для слова значення типово виникає внаслідок семантичної некритичності тестованого в процесі добору слова для певного контексту: *Молоко дуже **корисливе** для дитячого організму (№27 від 05.07.2018).; Я **рахую**, що ми всі разом йдемо у правильному напрямку (№49 від 07.12.2017); На мою думку, нам потрібно тільки пригадати, як учителі **залучають** не кидати сміття на вулиці (№49 від 07.12.2017). Зараз ми маємо всі умови для **комфарту** (№27 від 05.07.2018). Прикладом може слугувати й те, що в наші дні відбуваються **цілі** вибори для покращення власного життя (№49 від 07.12.2017). Тому і відправлялися наші предки у різні подорожі, усе більше і більше **прикріплюючи** свою душу до родини (№10 від 08.03.2018). Ні, бо **усяка** інтелігентна людина повинна поважати працю інших (№49 від 07.12.2017). **Безпорядна** людина швидше досягає (№10 від 08.03.2018). Усі вони думають, що панують над нами. Але це так **низько** (№49 від 07.12.2017). Ми щохвилини шкодимо комусь, тому поміркуйте, чи є це **вірним** і потрібним (№27 від 05.07.2018)..*

- уживання слів, не властивих літературній українській мові (немотивовані діалектизми, полонізми, росіянізми): *Треба **приймати участь** у різних заходах (№27 від 05.07.2018). Уся його приземленість показав себе, а прагнення підкорити світ природи **погубило** його щастя. На мою думку, добро **заключається** в любові (№27 від 05.07.2018).*

*Як би вона **не старалася**, не давалось з того пагорбу того, що від неї очікувалося. Першою домівкою для первісних людей були **пещери**, а їжею - м'ясо диких тварин. Політ людини в космос щоразу **розрушуює** озоновий шар. Отже, наведений приклад **доказує** нам, що будь-які спроби підкорення природи закінчуються погано для людей. (№49 від 07.12.2017)*

2.3. Морфологічні аномативи

Морфологічні аномативи спричинені невідповідністю формального вираження якогось із граматичних значень тієї чи тієї повнозначної частини мови - роду, числа, відмінка, ступеня порівняння, особи, часу, способу, стану, виду. Залежно від частиномовної приналежності помилки виокремлюються такі різновиди морфологічних помилок:

а) іменникові:

1) неправильне вживання відмінкових форм: *На тих полях випасали конів селяни* (№27 від 05.07.2018); *По дорогам, Ігоре Костянтиновичу, нам прийдеться довго їхати.* (№52 від 28.12.2017); *Бабуся сказала мені, що б я не викидав обгортку від цукерків на дорогу* (№48 від 30.11.2011); *Я не знаходила ніяких статтів, де б було доступно висвітлено, чому потрібно саморозвиватись* (№18 від 03.05.2018).

2) неправильне вживання числових форм: *Було заслухано інформації сільського голови Петровської Т.В. щодо вдосконалення села* (№17 від 19.04.2018); *Потрібно для приготування рецепту консерва «Шпроти»* (№10 від 08.03.2018); *Дівчина не знала радостів у шлюбі*(№27 від 05.07.2018) .

3) неправильна родова кваліфікація форм: *Головна біль пройде, якщо буде вдивати настійку алое*(№44 від 01.11.2017); *Найефективніша шампунь від лупи*(№44 від 01.11.2017); *З таким темпом ціна на хліб становитиме близько двадцяти гривнів* (№41 від 12.10.2017).

б) прикметникові:

1) неправильне утворення форм ступенів порівняння прикметників:

Найбільш спритнішим легкоатлетом школи виявився Андрій (№43 від 26.10.2017); *Одна з найпередовіших* шкіл Вінницького району (№30 від 26.07.2018), *Розпочалися самі справжні* гоніння за перемогою (№16 від 19.04.2018). *Щоб світ став добрішим, треба почати з самого малого* (№49 від 07.12.2017). *Самий страшний гріх – йти проти сім'ї* (№50 від 14.12.2017).

2) неправильне утворення відмінкових форм прикметників: *На природніх* угіддях було змайстровано альтанку; *На слабком* вогні варили юшку (№16 від 19.04.2018);

в) числівникові:

1) неправильне утворення форм числівників:

Минулого тижня ми відсвяткували п'ятидесятиріччя нашої матусі (17 від 26.04.2018). *З триста двадцятьма* гривнями я переїхала до вашого села, де розпочалось моє нове життя (№18 від 03.05.2018). У *шестидесятих* роках була побудована школа (№28 від 12.10.2018). У *тисячу дев'ятисотому* році було посаджено барк біля клубу (№25 від 21.06.2018). У *двох тисячі десятому* році жилося набагато краще (№48 від 30.11.2017)..

г) займенникові:

1) неправильне утворення форм займенників:

Зобов'язаний усім, що маю своїй бабусі (№45 від 09.11.2017)., Саме завдяки *ньому*, Масленникову О.Г., наша школа має принтер (№45 від 09.11.2017), *На їй* була відповідальність за проведення I етапу шкільних олімпіад (№48 від 30.11.2017).

Це була їх помилка, уколи вони переїхали сюди (№45 від 09.11.2017).Адже завдяки *ній* ми маємо свіже повітря(№48 від 30.11.2017).

г) дієслівні:

Учні знемагалися від перевтоми (№28 від 12.10.2018). *На* гуртку з музичного мистецтва ми *розучуєм* нові пісні (№28 від 12.10.2018); *Давайте* дружно *працювати*, зазначив сільський голова (№45 від 09.11.2017) *Читаючі* ці рядки, я поринала у свою юність (№28 від 12.10.2018). Щодня вони *розміювалися* та знущались над підлітком (№46 від 16.11.2017).

е) Неправильне вживання прийменників

У зв'язку з домовленістю три села було об'єдналися в одну територіальну громаду (№44 від 02.11.2017). *У зв'язку з Указом Президента* закон набрв чинності (№45 від 09.11.2017). *У зв'язку з Вашим*

зверненням сільський голова зібрав позачергове скликання сесії (№44 від 02.11.2017). Згідно відповідного положення шкоа запропонувала новий статут (№45 від 09.11.2017). Згідно Вашого прохання відбулася нарада директорів шкі Віницького району(№45 від 09.11.2017). Всупереч наказу засідання методичного об'єднання не відбулось (№45 від 09.11.2017). Завдяки рішення голови сільської ради учні їздять в автобусом безкоштовно(№44 від 02.11.2017).

Отже, морфологічні помилки, які виникають у межах лексико-граматичних класів повнозначних частин мови, та виявили помилконебезпечні місця. Анормативи на рівні службових частин мови, зокрема неправильне вживання прийменників, трактувати як морфологічні, очевидно, недоцільно. З одного боку, порушуються класифікаційні ознаки, які визначають статус певної частини мови; з іншого боку – службові слова не мають морфологічних категорій, порушення яких могло б спричинити появу морфологічних анормативів. Тому у роботі такі одиниці кваліфікуються або як синтаксичні помилки (на рівні сполучення з повнозначними частинами мови), або як синкретичні, чи аналізуються серед лексичних ненормативних утворень (наприклад, уживання сполучника *так як* замість *оскільки*).

2.4. Синтаксичні анормативи

Синтаксичні анормативи спричинені незабезпеченням передбаченої граматичним ладом української мови побудови конструкцій (словосполучень, речень, надфразних єдностей) відповідно до усталених моделей синтаксичних зв'язків і відношень. Залежно від складності конструкції можуть бути виділені помилки на рівні:

а) словосполучень:

Чудова шампунь допоможе випадінню волосся (№44 від 02.11.2017); Красиве какаду ми побачили на виставці(№44 від 02.11.2017), Заклопотаність за розвиток економіки депутати ухвалили рішення (№44 від 02.11.2017) Вислати на розгляд рішення до відділу освіти було прийнято

на нараді (№44 від 02.11.2017); **Керівництво виробничої практики** прослухало доповідачів (№41 від 12.10.2017).

Видати кредит було ухвалено директором банку (№41 від 12.10.2017); **Вести контроль** за успішністю учнів (№44 від 02.11.2017); **Пам'ятайте, що потрібно виконати закон** перед своєю совістю (№44 від 02.11.2017); **Виконати доручення** директора було завданням колективу (№44 від 02.11.2017).

б) простих речень:

1) неправильна координація підмета й присудка: **Директор правильно говорила** про це на нараді директорів шкіл (№27 від 05.07.2018)

2) неправильна побудова однорідного ряду: **Педагогічна рада відреагувала як** на листи батьків, **так і** відповіла на телефонні дзвінки (№50 від 14.12.2017).

3) неправильна побудова речень із дієприслівниковим зворотом:

Учням, гравшимся на майданчику, тут дуже подобалося (№44 від 02.11.2017).

4) неправильна побудова речень і дієприкметниковим зворотом (порушення цілісності дієприкметникового звороту): **Вражений Олексій** словами вчителя, захопився історією своєї країни (№27 від 05.07.2018).

5) порушення необхідного порядку слів: **Колектив редакції «Ровесник» щиро вітаємо з нагоди виходу в світ десятитисячного номера газети** (№27 від 05.07.2018).

б) використання займенника, що нееквівалентний замінюваній формі, або неадекватний контексту: **Діана любила свою** маму й тата (№44 від 02.11.2017). **Близнюки любили їхню** маму (№44 від 02.11.2017)..

в) складних речень:

1) відрив підрядного означального речення від пояснюваного слова: **Я порадив колегам краще виконувати роботу, що працюють у другу зміну** (№44 від 02.11.2017).

2) немотивована парцеляція: *Хлопець зрозумів свою помилку. Але коли це вже було запізно (№27 від 05.07.2018).*

3) використання займенника, що нееквівалентний замінюваній формі, або неадекватний контексту: *Дійсно, людство має змінити своє ставлення до природи, і замість бездушного викачування ресурсів, вона має знайти нові шляхи гармонійного співіснування (№27 від 05.07.2018).*

Отже, групу синтаксичних помилок становлять утворення, що засвідчують ненормативне вживання прийменників у сфері синтаксичних одиниць-конструкцій; порушення правил узгодження й керування в предикативних і непередикативних словосполученнях; неправильну побудову ряду однорідних членів речення та дієприслівникового звороту; порушення відповідності займенників замінюваним словам; неправильний порядок слів у реченні; ненормативну побудову складнопідрядних речень. Поданий перелік ненормативних одиниць не претендує на вичерпність, оскільки предметом дослідження є лише негативний матеріал, виявлений у друкованих засобах масової інформації.

Висновки до 2 розділу

У розділі «Типологія мовних помилок у регіональній газеті «Подільська зоря» ми досліджували орфографічні аномативи, лексико-фразеологічні, морфологічні та синтаксичні аномативи.

Причинами кожного з виділених типів аномативів є абсолютно різними.

До прикладу, унаслідок мовних контактів у лексико-семантичній системі української мови з'являються запозичення, серед яких слід виділяти позитивні лінгвооддиниці, що не порушують структурних можливостей мови (кальки, власне запозичення, русизми), і негативні, які нівелюють національно-мовну своєрідність, а тому повинні вилучатися з ужитку (інтерфедеми; росіянізми; суржикові утворення). Лінгвістичний статус ненормативних елементів залежить від того, якого ступеня адаптації до внутрішніх законів української мови зазнає утворення. Проте чіткої межі при визначенні різновиду лексичної помилки, очевидно, немає, оскільки поява і інтерферем, і росіянізмів, і суржику зумовлюється однаковим фактором – негативною дією інтерференційних чинників.

Морфологічні помилки, які виникають у межах лексико-граматичних класів повнозначних частин мови, та виявили помилконебезпечні місця. Аномативи на рівні службових частин мови, зокрема неправильне вживання прийменників, трактувати як морфологічні, очевидно, недоцільно. З одного боку, порушуються класифікаційні ознаки, які визначають статус певної частини мови; з іншого боку – службові слова не мають морфологічних категорій, порушення яких могло б спричинити появу морфологічних аномативів. Тому у роботі такі одиниці кваліфікуються або як синтаксичні помилки (на рівні сполучення з повнозначними частинами мови), або як синкретичні, чи аналізуються серед лексичних ненормативних утворень (наприклад, уживання сполучника *так як* замість *оскільки*).

А от групу синтаксичних помилок становлять утворення, що засвідчують ненормативне вживання прийменників у сфері синтаксичних одиниць-конструкцій; порушення правил узгодження й керування в предикативних і

непредикативних словосполученнях; неправильну побудову ряду однорідних членів речення та дієприслівникового звороту; порушення відповідності займенників замінюваним словам; неправильний порядок слів у реченні; ненормативну побудову складнопідрядних речень. Поданий перелік ненормативних одиниць не претендує на вичерпність, оскільки предметом дослідження є лише негативний матеріал, виявлений у друкованих засобах масової інформації.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє підсумувати, що наукове осмислення феномена помилки потребує інтеграції здобутків різних галузей наукового знання. У такий спосіб може бути заповнена прогалина між наявними дослідницькими парадигмами, що відчутно позначається на розумінні найзагальніших, вузлових питань теорії помилок. У науковій літературі опис ненормативних одиниць, що трапляються в газетах, відзначався репрезентативним характером. Зважаючи на це, у магістерській роботі окреслено основні аспекти вчення про помилку.

Також відбувся критичний перегляд традиційного трактування *помилки* як порушення норми й утвердження погляду на помилку як аноматив, що виникає внаслідок невмотивованого порушення норми і є наслідком неправильних мисленнєвих операцій.

На основі критичного осмислення теоретичного матеріалу ми дійшли висновку, що унаслідок лінгвістичного переосмислення поняття орфографічної помилки стосовно друкованої продукції визначено диференційні ознаки (відношення до орфографічної норми та орфограми; сфера прояву помилки; етап породження помилки; причини виникнення аномативу), урахування яких дозволило виділити два типи неправильного написання слів: *власне орфографічні помилки* – неправильні варіанти написання слів, що засвідчують порушення орфографічного правила і для яких альтернативно існує мовна одиниця, написання якої встановлюється орфографічною нормою; *невласне орфографічні помилки* – спотворюють значення лінгвоодиниці, але не фіксують порушення орфографічної норми.

У проєкції на редакторську чи коректорську діяльність доцільною видається класифікація власне орфографічних помилок, побудована на врахуванні типів орфограм (буквених і небуквених).

У межах лексичних помилок виділено такі основні різновиди ненормативних одиниць, як семантично модифіковані лексеми; плеоназми; аномативи, інтерферени й росіянізми.

Дослідження дозволяє стверджувати, що семантична модифікація лексем спричинюється різними чинниками, у зв'язку з чим виділено групи аномативів: першу групу становлять випадки вживання слова у невластивому значенні, породжені тим, що для більшості російських лексем характерним є звуження семантики і відповідно наявність в українській мові різних еквівалентів, які відображають семантичні відтінки полісемічного слова в російській мові. Другу й третю групи репрезентують аномативи, що виникли у результаті порушення парадигматичних і відповідно синтагматичних відношень між лінгвоодинаціями української мови. Окремий тип становлять помилки, пов'язані із значеннєвою модифікацією власне лексичних регіоналізмів.

Наукове дослідження вказало на необхідність диференційного підходу до аналізу лінгвоодинаць, що з'являються у лексико-семантичній системі мови внаслідок мовних контактів. У роботі дефінітивно означено поняття “калька”, “власне запозичення” та “русизм” як позитивні факти мовної системи та “інтерферема”, “росіянізм”, “суржикове утворення” як такі, що нівелюють національно-мовну своєрідність і є лексичними аномативами.

У праці проаналізовано різні підходи до трактування поняття “морфологічна помилка”. В основу класифікації морфологічних помилок покладено частиномовний принцип. Це дозволило описати ненормативні утворення, які свідчать про порушення морфологічних категорій кожної з самостійних частин мови, тобто стало можливим наукове обґрунтування випадків порушення морфологічних норм у межах лексико-граматичного класу іменників, прикметників, числівників, займенників, дієслівних форм та прислівників. Аномативи на рівні службових частин мови не належать до групи морфологічних помилок, оскільки службовим словам не властиві граматичні категорії, порушення яких могло б спричинити появу морфологічних помилок.

Синтаксичними аномативами є такі мовні помилки: ненормативне вживання прийменників як формальних засобів вираження семантико-синтаксичних відношень, неправильне узгодження присудка з підметом, порушення норм керування, неправильне утворення ряду однорідних членів

речення, відхилення від норм побудови відокремлених обставин; невідповідність займенникових еквівалентів замінюваним словам; порушення порядку слів у реченні; неправильна побудова складнопідрядного речення.

Предметом нашої уваги були питання, достатньо простудійовані, або ж питання, які ще спеціально не порушувалися в теоретичній пресолінгвістиці. Наголошуючи на них, ми тим самим мали зробити їх предметом подальших наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Антисуржик*: Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити: Посібник / За заг. ред. О. Сербенської. – Л.: Світ, 1994. – 152 с.
2. *Арбатский Д. И.* Ошибки в толковании значений и пути их устранения // Русский язык в школе. – 1976. – № 4. – С. 32 – 37.
3. *Арефьева С. А.* Виды синтаксических ошибок в ученических изложениях и сочинениях // Русский язык в школе. – 1998. – № 3. – С. 8 – 12.
4. *Арутюнова Н. Д.* Аномалии и язык (К проблеме языковой “картины мира”) // Вопросы языкознания. – 1987. – № 3. – С. 3 – 19.
5. *Ахундзянов Э. М.* Двухязычие и лексико-семантическая интерференция. – Казань, 1972. – 234 с.
6. *Ахутина Т.В.* Исследование речевого мышления в психолингвистике / Т. В. Ахутина, И. Н. Горелов, А. А. Залевская и др.; Отв. ред. Е.Ф. Тарасов. – М.: Наука, 1985. – 239 с.
7. *Ахутина Т. В.* Порождение речи. Нейролингвистический анализ синтаксиса. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1989. – 216 с.
8. *Бабайцева В. В.* Система членов предложения в современном русском языке. – М.: Просвещение, 1988. – 159 с.
9. *Бабич Н. Д.* Основы культуры мовлення. – Л.: Світ, 1990. – 232 с.
10. *Бадер В.* Класифікація помилок у мовленні молодших школярів // Рідна школа. – 1999. – № 9. – С. 52 – 55.
11. *Бадер В. І.* Роль внутрішніх механізмів мовлення у формуванні загально-мовленнєвої культури молодших школярів // Педагогіка. Психологія. – 1997. – № 4. – С. 48 – 56.
12. *Балли Ш.* Общая лингвистика и вопросы французского языка / Пер. с 3-го фр. изд. Е.В. и Т.В. Вентцель; Ред., вступ. ст. и примеч. Р.А. Будагова – М.: Изд.-во иностр. лит., 1955. – 416 с.
13. *Баранник Д. Х.* Актуальні проблеми дослідження мови масової інформації // Мовознавство. – 1983. – № 6. – С. 13 – 17.

14. *Бацевич Ф.* Основи комунікативної девіатології. – Л.: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2000. – 236 с.
15. *Бацевич Ф.С.* Про один тип прагматичних аномалій, або чим можна зіпсувати натяк? // *Мовознавство.* – 2000. – № 2/3. – С. 16 – 23.
16. *Бацевич Ф.С., Космеда Т.А.* Очерки по функциональной лексикологии. – Л.: Світ, 1997. – 392 с.
17. *Бельчиков Ю.А.* О нормах литературной речи // *Вопросы культуры речи.* – М., 1965. – Вып. 7. – С. 10 – 47.
18. *Бирюков Б., Швырёв В.* Логические ошибки // *Философская энциклопедия.* – М.: Наука, 1964. – Т. 3. – С. 234 – 236.
19. *Блинов Г. И.* Методика изучения пунктуации в школе. – 2-е изд., испр. – М.: Просвещение, 1990. – 208 с.
20. *Блинов Г. И.* Пунктуационные ошибки, связанные с обособлением деепричастий и деепричастных оборотов, и причины их // *Русский язык в школе.* – 1970. – №6. – С. 28 – 35.
21. *Богоявленский Д. Н.* Очерки психологии усвоения орфографии. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1948. – 127 с.
22. *Богуславский В. М.* К вопросу о классификации языковых штампов // *Русский язык в школе.* – 1969. – № 2. – С. 74 – 78.
23. *Бондаренко Т. Г.* До проблеми граматичних помилок у писемній формі комунікації // *Грамматичні категорії української мови: Тези Всеукр. наук. конф., м. Вінниця, 21 - 23 листопада 2000 р.* - В.: ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського, 2000. - С. 18 -20.
24. *Бондаренко Т. Г.* До проблеми феномена помилки // *Вісник Черкас. ун-ту. Сер., Педагогічні науки.* - Черкаси, 2001. - Вип. 23. - С. 10 - 13
25. *Бондаренко Т. Г.* Інтерференци і росіянізми як наслідок міжмовних контактів на лексичному рівні // *Електронна бібліотека Інституту журналістики.* - <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=1027>. [01.12.05].

26. *Бондаренко Т. Г.* Критерії виявлення мовних помилок під час редагування журналістських матеріалів // Наукові записки Ін-ту журналістики. - К., 2002. - Т. 8. - С. 112 - 117.
27. *Бондаренко Т. Г.* Морфологічні помилки у мові друкованих ЗМІ // Філологічні студії: Науковий часопис. - Луцьк, 2002. - №1. - С. 4 - 12.
28. *Бондаренко Т. Г.* Орфографічна помилка: спроба лінгвістичного переосмислення // Наукові записки Ін-ту журналістики. - К., 2001. - Т. 2. - С. 108 - 111.
29. *Бондаренко Т. Г.* Порухення лексичних норм української мови (на матеріалі друкованих ЗМІ) // Мова у слов'янському культурному просторі: Тези доп. та повідомл. Міжнародної наук. конф., Умань, 23 - 25 травня 2002 р. - Умань: Графіка, 2002. - С. 52 - 54.
30. *Бондаренко Т. Г.* Пунктуаційні помилки як різновид комунікативного шуму // Лінгвогеографія Черкащини: Зб. матеріалів міжвузівської наук.-практ. конф., Умань, 25 - 26 травня 2000 р. - К.: Знання, 2000. - С. 88 - 90.
31. *Бондаренко Т. Г.* Різновиди помилок у мові перекладу // Вісник Черкас. ун-ту. Сер., Педагогічні науки. - Черкаси, 1999. - Вип. 10. - С. 107 - 110.
32. *Бондаренко Т. Г.* Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів: Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к. філол. н.: 10.01.08 / КНУ імені Т. Шевченка. - К., 2003. - 20 с.
33. *Вихованець І. Р.* Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. - К.: Либідь, 1993. - 368 с.
34. *Вихованець І. Р.* Нариси з функціонального синтаксису української мови. - К.: Наук. думка, 1999. - 222 с.
35. *Вихованець І. Р.* Прийменникова система української мови. - К.: Наук. думка, 1980. - 286 с.

36. *Волкотруб Г. Й.* Практична стилістика сучасної української мови: Використання морфологічних засобів мови: Навч. посібник. – К.: ТОВ “ЛДЛ”, 1998. – 176 с.
37. *Волощак М.* Неправильно – правильно: Довідник з українського слововживання: За матеріалами засобів масової інформації. – К.: Видавничий центр “Просвіта”, 2000. – 128с.
38. *Ганич Д. І.* Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища шк., 1985. – 360 с.
39. *Григораши Д. С.* Теорія і практика редагування газети. – Л.: Вид-во ЛДУ, 1966. – 168 с.
40. *Гринчишин Д. Г.* Словник паронімів української мови. – К.: Рад. шк., 1986. – 222 с.
41. *Жовтобрюх М. А.* Мова української періодичної преси (кінець ХІХ – початок ХХ ст..) – К.: Наукова думка, 1970, 303 с.
42. *Завальнюк І. Я.* Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ століття: функціональний і прагмалінгвістичний аспекти: монографія / І. Я. Завальнюк . – Вінниця: Нова Книга, 2009. – 400с.
43. *Зелінська О. І.* Лінгвальна характеристика українського рекламного тексту: дис. ... канд. філолог. наук: 10.02.01 / Зелінська Ольга Ігорівна. – Харків, 2002. – 196 с.
44. *Іваницька Н. Л.* Двоскладне речення в українській мові. – К.: Вища шк., 1988. – 167 с.
45. *Іванченко Р.* Робота редактора над ясністю тексту. – Л.: Світ, 1969. – 32 с.
46. *Іванченко Р. Г.* Адекватність розуміння і ясність тексту. – К.: Т-во “Знання” України, 1991. – 44 с.
47. *Іванченко Р. Г.* Літературне редагування: Навч. посібник для поліграф. ін-тів. – 2-е вид., допов. і переробл. – К.: Вища школа. Голов. вид-во, 1983. – 243 с.

48. *Іванченко Р. Г.* Робота редактора над точністю слова і стислістю викладу. – К.: Вид-во Київського ун-ту, 1962. – 47 с.
49. *Іванченко Р. Г.* Рукопис у редактора. – Х.: Ред-вид. відділ Книжкової палати УРСР, 1967. – 219 с.
50. *Капелюшний А. О.* Девіатологія мас-медіа: Практикум. – Л.: ПАІС, 2000. – 208 с.
51. *Капелюшний А. О.* Стилїстика й редагування: Практичний словник-довідник журналіста. – Л.: ПАІС, 2002. – 576 с.
52. *Капелюшний А. О.* Типові орфографічні та пунктуаційні помилки в журналістських текстах. – Л.: ЛНУ, 2000. – 60 с.
53. *Капелюшний А. О.* Типологія журналістських помилок. – Л.: ЛНУ, 2000. – 68 с.
54. *Коваль А. П.* Газета і мовна норма // Журналістика. Преса. Телебачення. Радіо: Респ. міжвід. зб. – 1977. – Вип. 3. – С. 9 – 18.
55. *Костомаров В. Г.* Некоторые теоретические вопросы культуры речи // Вопросы языкознания. – 1966. – № 5. – С. 3 – 15.
56. *Коць Т. А.* Функціональний аспект лексичної норми в засобах масової інформації (на матеріалі газет 90-х років ХХ ст.): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / НАН України. Ін-т української мови. – К., 1997. – 16 с.
57. *Коць Т. А.* Функціональний аспект лексичної норми в засобах масової інформації (на матеріалі газет 90-х років ХХ ст.): Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / НАН України. Ін-т української мови. – К., 1997. – 193 с.
58. *Коць Т. А.* Функціонування лексичних варіантів у засобах масової інформації (на матеріалі газет 90-х років) // Мовознавство. – 1997. – № 6. – С. 56 – 63.
59. *Кочерган М.* Словарь русско-украинских межъязыковых омонимов (“ложные друзья переводчика”). Словник російсько-

українських міжмовних омонімів (“фальшиві друзі перекладача”). – К.: Академія, 1997. – 400 с.

60. *Кочерган М. П.* Вступ до мовознавства: Підруч. для студентів філол. спеціальностей вищ. навч. закладів. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – 368 с.

61. *Кочерган М. П.* Загальне мовознавство: Підруч. для студентів філол. спеціальностей вищ. закладів освіти. – К.: Видавничий центр “Академія”, 1999. – 288 с.

62. *Мацько Л.* З якою мовою вступаємо в ХХІ століття (Нові тенденції та реалії) // Урок української. – 2000. – № 8. – С. 14 – 18.

63. *Мацько Л.* Українська мова в кінці ХХ століття (Зміни в лексиці) // Дивослово. – 2000. – № 4. – С. 15 – 20.

64. Новий тлумачний словник української мови: У 4 т. / Уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко. – К.: Аконіт, 1999. – Т. 1 – 4.

65. Орфографічний словник української мови. Близько 125000 слів / НАН України. Ін-т укр. мови; Уклад.: С.Г. Головащук, М.М. Пешак, В.М. Русанівський, О.О. Тараненко. – Вид. 2-е, випр. і допов. – К.: Довіра, 1999. – 989 с.

66. *Партико З.* Редакційна система “Редактор”: контроль складності, стилістики й пунктуації // Вісн. Книжкової палати. – 1998. – № 4. – С. 13 – 15.

67. *Прокопчук Л. В.* Культура мови. Модульний курс: навчальний посібник. – Вінниця: ТОВ «Нілан –ЛТД», 2016.-244с.

68. *Пентиліюк М. І.* До питання про пароніми // Дослідження з українського словотвору та лексикології. – К.: Вища шк., 1985. – С. 108 – 110.

69. *Пентиліюк М. І.* Культура мови і стилістики: Пробний підруч. для гімназій гуманіт. профілю. – К.: Вежа, 1994. – 239 с.

70. *Пилинський М. М.* Деякі принципи застосування критеріїв літературної мови // Мовознавство. – 1972. – № 1. – С. 63 – 76.

71. *Пилинський М. М.* Застосування критеріїв нормативності в літературно-редакційній практиці // *Людина. Суспільство.* – К.: Наук. думка, 1977. – С. 130 – 137.
72. *Пилинський М. М.* Літературні норми. Типи та їх класифікація // *Мовознавство.* – 1974. – № 3. – С. 11 – 23.
73. *Пилинський М. М.* Мовна норма і стиль. – К.: Наук. думка, 1976. – 288 с.
74. *Пилинський М. М.* Основні критерії норми літературної мови // *Мовознавство.* – 1969. – № 5. – С. 68 – 79.
75. *Пилинський М. М.* Проблеми культури української мови на сучасному етапі // *Мовознавство.* – 1979. – № 3. – С. 10 – 17.
76. *Пономарів О.* Культура слова: Мовностилістичні поради: Навч. посібник для студентів гуманіт. спеціальностей вищ. закладів освіти. – К.: Либідь, 1999. – 240 с.
77. *Пономарів О. Д.* Норми літературної мови в ЗМІ // *Особливості мови і стилю ЗМІ.* – К.: Вища шк., 1983. – С. 50 – 62.
78. *Пономарів О. Д.* Стилїстика сучасної української мови: Підручник. – 3-тє вид., переробл. і допов. – Т.: Навчальна книга – Богдан, 2000. – 248 с.
79. *Радченко О. І.* Мовна норма і варіантність в українській науковій термінології: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Х., 2001. – 20 с.
80. *Радченко О. І.* Мовна норма і варіантність в українській науковій термінології: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2000. – 203 с.
81. *Радченко О. І.* Про критерії норми в загальнолітературній мові і в термінології // *Вісн. Харк. ун-ту. Сер., Філологія.* – Х., 1999. – № 448 – С. 382 – 386.

82. *Рахманин Л. В.* Стилистика деловой речи и редактирование служебных документов: Учеб. пособие для средних специальных учеб. заведений. – 3-е изд., испр. – М.: Высшая школа, 1988. – 239 с.
83. Редакційно-видавнича справа: досвід, проблеми, майбутнє / *Ю.П. Горго, Н.Ф. Непийвода, В.В. Різун, К.С. Серажим, Р.Д. Слободянюк*; Київський ун-т ім. Т. Шевченка; В.В. Різун (ред.). – К., 1997. – 230 с.
84. *Різун В. В.* Літературне редагування: Підручник / Міжнар. фонд “Відродження”. – К.: Либідь, 1996. – 240 с.
85. *Різун В. В.* Моделювання і технологія редакторських систем / Ін-т системних дослідж. освіти; Ін-т журналістики Київського ун-ту. – К., 1995. – 200 с.
86. *Різун В. В.* Моделювання і технологія редакторських систем: Дис. ... д-ра філол. наук: 10.01.08 / Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1996. – 370 с.
87. *Різун В. В.* Основи комп’ютерного набору і коректури: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – 172 с.
88. *Русанівський В. М.* Методологія, теорія і часткові методи лінгвістичних досліджень // Мовознавство. – 1975. – № 2. – С. 3 – 11.
89. *Русанівський В. М.* Структура лексичної і граматичної семантики. – К.: Наук. думка, 1988. – 240 с.
90. *Русанівський В. М.* Життя слова. – К.: Вища шк., 1978. – 190 с.
91. *Саплін Ю. Ю.* Внутрішні і зовнішні чинники білінгвістичної взаємодії лексики // Мовознавство. – 1991. – № 3. – С. 42 – 29.